

A Carn!

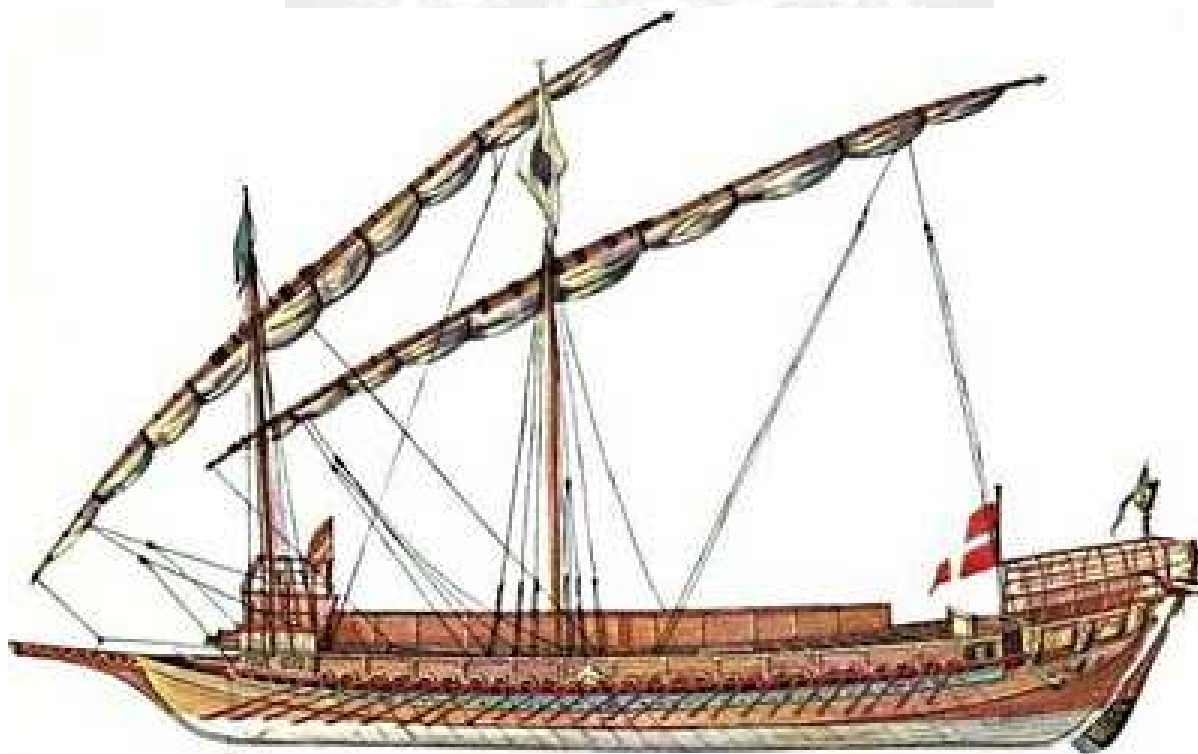
Publicació electrònica d'Història Militar Catalana

Dipòsit Legal: [T-612-08](#); ISSN. [2013-1348](#); *Hosting*: www.acarn.cat, Email: info@acarn.cat

Any 5 – II Època

13

Juny de 2010

Contingut

3

EDITORIAL

"A Carn! amb la societat civil"

4

ARTICLES I APUNTS

GÜELL, MANEL. "Pere III. El primer pas cap a l'estabilitat financera en matèria militar"

12

SELFA I SASTRE, MOISÉS. "Toponímia militar a les Muntanyes de Prades"

15

EL PERSONATGE

MORANT I CLANXET, JORDI. "Joaquim Fàbregas Caputo, capità de les Milícies Urbanes de Tarragona el 1811"

18 / 27

RECENSIONS / RECURS

F.X.HERNÀNDEZ CARDONA; X.RUBIO. *Breve Historia de la guerra moderna*; À.CASALS (Coord.). *Les fronteres catalanes i el Tractat dels Pirineus*; R.ARNABAT. *La família Vidal-Verdaguer, de proveïdors de l'exèrcit a hisendats*; J.CAPEL·LADES. *Memòries d'un mecànic de l'aviació republicana*; J.RAMONEDA. *¡Muera la Muerte! España 1936-1939. Memorias de guerra de un piloto de caza luchador por la República; Girona i França, entre la guerra i la pau. 1650-1939..*; LL.F.DE POL. *Un de tants...*; LL.SERRANO. "Guerra del Francès: noves visions, noves recerques"; M.BOSCH. "Viure i pagar la guerra. Els efectes de la Guerra del Francès en la família i el patrimoni Carles"; J.BOHIGAS. "Guerra i societat al nord-est de Catalunya (1808-1814). Algunes consideracions"; D.GARCÍA. "Inicis de l'aviació a l'Empordà"; M.FUENTES. "El castell de Sant Ferran i Figueres durant la Segona República i la Guerra Civil".

31

NOTÍCIES

34

FONS I ARXIVS

L'Hospital militar de Reus

39

AGENDA

38

LA CITA:

El "*problema catalán*"

37

EXPUGNARE OPPIDUM:
Bloqueig a Tarragona
(1641)

36

L'ESPASA I LA PLOMA:

Versos del Trono,
pàtria y Religió,
d'un carlí
abrandat

“A Carn! amb la societat civil”

Des de la direcció de la revista electrònica A Carn! ens sentim cofois del ressò mediàtic que, dins de les seves modestes possibilitats, va adquirint cada dia més la nostra ciberpublicació. Alguna institució ens ha demanat penjar la revista, o un determinat article ciberpublicat, a la Xarxa, en una site determinada, o també reeditar-lo en paper (cas per exemple d'EL PERSONATGE: Lluís de Castellví, publicat en un número recent i que ha estat reproduït a la revista local montblanquina El Foradot -núm. 55 de juliol-agost de 2009-).

Són indicis de la incidència que A Carn! te en la comunitat intel·lectual del nostre país. Com ho és també, el fet que cada cop més, l'adreça del nostre web, on resten penjats a disposició dels cibernautes tots els números de la revista, figura com enllaç en més webs afins (consten algunes de les adreces als darrers renglons dels crèdits finals de cada número). També es facilita en més classes universitàries com a referent per als estudiants. Recentment, un institut de Barcelona ha basat un treball de classe en la informació d'aquesta revista sobre la guerra d'Àfrica, tema sobre el qual ja hem aportat divers material. És aquesta, sobretot, la prova més palpable de l'esperit pedagògic que volem imprimir a la nostra publicació, allunyant-la del discurs militarista i apologetic de la violència, i mostrant que la Història Militar actual conté una perspectiva constructiva ben diferent.

El passat mes d'octubre, A Carn! va ser invitada a la primera reunió de la comissió municipal del Bicentenari de Tarragona. En dita comissió s'hi apleguen les principals institucions i personalitats locals, capaces d'aportar ajut, suggeriments o idees, al seguit d'actes que es preveuen per a finals de juny de 2011, coincidint amb el segon centenari de la trista efemèride de la caiguda i saqueig de la ciutat de Tarragona a mans de les tropes franceses.

Per a la nostra revista és una satisfacció prendre part en dita comissió, ja que evidencia la consideració que mereix des de les més altes institucions governatives de la nostra ciutat. A Carn! es compromet a donar suport a les iniciatives que sorgeixin al voltant d'aquesta fita, arreu on es produeixin, però especialment a Tarragona, seu de la revista i, de llarg, una de les capitals que més va patir l'episodi napoleònic a Catalunya. Ah!, i enhorabona per haver estat Tarragona, la ciutat nomenada com a Capital Cultural per al 2012.

ARTICLES:

Pere III. El primer pas cap a l'estabilitat financera en matèria militar

[37/0 /28]

Manel Güell
Historiador i arxiver
manelguell@acarn.cat

Des de que MONTECUCCOLI, va posar el dit a la llaga sentenciant que les tres coses que més necessitava la Guerra eren: diners, diners i diners, els governants, monarquia, imperi, república o democràcia, han fet mans i mànegues per assolir un sistema estable que permetés el finançament còmode de tot l'aparell militar. A l'època contemporània es consolida l'estat governatiu, l'administració i la burocràcia, que feren possibles el manteniment d'un exèrcit i d'una intendència, el correcte i puntual funcionament de la logística d'abastaments, el drenatge, distribució i consum de recursos, la regularització de les lleves, les pagues i demés. Però en els segles medievals i moderns, la cosa no era tan senzill. Els sobirans van haver de pressionar molt les autoritats civils i desplegar agressives polítiques de depredació fiscal per tal d'assolir una mínima capacitat financera que els permetés disposar d'una força armada. Aquesta necessitat militar es va precipitar amb la consolidació de l'imperi talassocràtic, tocant sotre amb un dels sobirans més carismàtics, Pere III, i també un dels que va haver d'afrontar un major nombre de conflictes bèl·lics. Aquesta vol ser una aportació que dibuixi els trets més essencials del pas entre l'adopció d'una sistemàtica financera poc definida a la relativa regularització politicoadministrativa de les contribucions dels súbdits. No ho sembla, però és un dels episodis més transcendents dins de la Història Militar del nostre país.

La Baixa Edat Mitjana

Des d'una òptica jurídica, el sobirà ja tenia els instruments i recursos legals precisos per obligar els súbdits a posar a la seva disposició una host, no permanent, però sí amb la immediatesa que requerís la crisi corresponent. Les normes vassallàtiques li atorgaven, com a príncep i senyor jurisdiccional del país, amples poders en aquest sentit. La convocatòria de tropes estava perfectament esquematitzada i normativitzada, no únicament a través del *Princeps Namquae*, sinó també del *Sometent general*^[1]. Allò que faltava per definir, era, com sempre, la qüestió econòmica. El comte-rei podia convocar un exèrcit, però els integrants d'aquest exèrcit (que podien ser milers...) s'havien d'armar, transportar, conduir, i havien de menjar regularment i allotjar-se; també havien de cobrar un sou. Per fer-ne front, els sobirans comptaven amb la percepció dels drets jurisdiccional de les propietats reials al país, d'altra banda, ben escasses.

Els comtes-reis van assajar diverses modalitats a l'hora d'obtenir finançament per moure la màquina de guerra catalana. Bàsicament: subsidis, donatius, préstecs i/o contraprestacions paccionades.

Subsidis

La fórmula més corrent per obtenir un finançament era, per part d'un comte-rei, la d'exigir a les autoritats governatives un subsidi. La diferència amb el Donatiu creiem que rau en el fet que aquest era (fins a cert punt) voluntari i gracios, mentre que el Subsidi esdevenia una obligació per part del súbdit, la d'acudir en socors (en aquest cas econòmic) del seu senyor. Per que aquest requisit existís, el sobirà havia d'esmerçar els diners en defensa del territori (una guerra).

Corts generals

La via a través de la qual el sobirà materialitzava les demandes era la Cort general, ja que per consuetud no podia establir nous vectigals sense obtenir allí l'autorització. Amb tot i els pactes per separat que es poguessin acordar amb les grans municipalitats, els organismes eclesiàstics i/o les institucions del país, els avantatges que oferien les Corts generals al convocar tots els representants en una única localitat i en uns dies concrets, suposava una comoditat inestimable per al titular del regne en qüestió. Els mecanismes de les diferents Corts que s'anaren succeint, van anar perfilant-se cap al model de tall financer que el comte-rei necessitava. Quan el sobirà havia d'afrontar una empresa militar, s'apressava a convocar Corts. Rere els procediments de greuges i legislatius, venia la votació del subsidi, la part que més l'interessava, una part que a força de reiterades necessitats va anar imposant-se amb més força en cada convocatòria.

Les Corts convocades en el primer lustre de la dècada dels anys 40 (del segle XIV), i de cara a la campanya militar per conquerir el regne de Mallorca, van votar una oferta per tal de contribuir a la formació d'una esquadra de 60 galeres armades, o al pagament del seu equivalent en diners, en el termini de tres anys[2]. De la Cort de Perpinyà de 1350 va sortir l'aprovació d'una imposició general per fer front a la revolta sarda, una imposició que va gravar el vi, els cereals, la carn i els draps de llana[3]. J.ZURITA, posa literatura per descriure la convocatòria de Corts a Vilafranca del Penedès el febrer de 1355, on el Cerimoniós demanà als síndics de les viles i ciutats catalanes ajut per a la guerra contra Gènova “*y con gran afición y voluntad respondieron que ponían sus personas y bienes por su servicio en esta guerra y ofrecieron de aplicar las imposiciones de Catalunya para esta empresa*”[4].

Només en el bienni 1353-1355, Pere III obtingué més de 280.000 lliures votades a les Corts generals, diners que van ser immediatament esmerçats en la campanya de Bernat de Cabrera contra els genovesos i en l'expedició naval contra els Arborea. Els llibres que en portaven els comptes, denuncien una despesa ordinària, en estipendis, bescuit, remes per galeres, etc., pressupostada en 900.000 sous (45.000 lliures), quantitat que va ser coberta pels subsidis que es van recaptar sistemàticament a totes les universitats del país, vegueria per vegueria[5]. Les Corts van ser l'instrument al que, tot seguit, va recórrer contínuament aquest mateix sobirà per fer front a la despesa de la guerra contra Castella[6].

Les imposicions a l'àmbit local

Quan això succeïa, que un sobirà exigís un subsidi davant d'una situació militar concreta, la fiscalitat catalana reaccionava establint un seguit d'imposicions. El sistema fiscal català no era fixa ni regular (no ho seria fins l'adveniment del Cadastre), sinó extraordinari, de forma que només quan calia un subsidi, s'activava la figura del contribuent. Com a senyor jurisdiccional, el

monarca autoritzava els edils locals a fixar les impositcions que creguessin oportunes per tal de satisfer la seva quota del subsidi aprovat en Corts. Segons el cas, també podia autoritzar un augment del deute públic en funció d'aquesta obligació de cotitzar el subsidi, cosa que equivalia a referendar la venda de censals de les corporacions municipals. Així ho va fer Pere III l'abril de 1353 a favor de la ciutat de Barcelona, per facilitar el pagament de la impositció ordenada a les Corts de Vilafranca del Penedès per a la formació d'una armada naval contra Gènova, i també sis anys més tard, quan li concedia perdó reial per haver-se endeutat venent censals i violaris per tal d'aplegar el donatiu que havia de finançar les guerres contra Gènova i contra Castella[7].

Aquesta fórmula, era secular. Ja hi va haver un subsidi l'any 1282, en el qual s'hi van incloure els calls jueus[8]. Set anys més tard, la ciutat de Barcelona rebia les normes relatives al subsidi que havia d'aportar a la Corona i un seguit d'instruccions per a la recaptació de la cisa imposada al país amb motiu de la guerra contra França[9]. La ciutat de Girona també va experimentar les exigències comte reials en matèria de subsidis, cosa per la qual, va haver d'aplicar un seguit d'impositcions, ja des del regnat d'Alfons III[10]. Quan l'any 1313 Jaume II va haver d'efectuar una campanya contra Sardenya, la finança a través d'un complex procediment que comportà la impositció de dos impostos, un de capitació i un altre sobre els béns mobles i immobles, que encara seguia vigent deu anys més tard[11].

Quan l'objecte de finançament era la formació d'una esquadra naval per trametre mar enllà (contra genovesos o infidels), llavors les impositcions podien gravar naus i mercaderies, com va ser el 1315, el 1321, el 1326 i el 1330, a Barcelona. El 10 de desembre de 1321, la Corona concedia a aquesta ciutat la facultat d'imposar certs tributs sobre mercaderies i nòlits, per tal de sufragar el subsidi de 15.000 lliures que les ciutats reunides en Corts oferien al comte-rei per a la conquesta de Sardenya; la segona setmana de 1326, es renovava la concessió, aquest cop per tal d'aplegar l'ajut ofert de 10.000 lliures, etc[12]. El 1333 hi havia guerra contra el regne de Granada i contra els genovesos, i Alfons III aconseguia l'ajut financer a les Corts de Montblanc: les autoritats municipals podien imposar aranzels allà on es celebrés fira i mercat, i els llocs menors imposar talles[13]. Amb el fill Pere III, la dinàmica no va canviar. El desembre de 1340 el monarca Punyalel finançava 20 galeres contra els marínides gràcies al vot de la Cort de Barcelona on s'autoritzà una impositció sobre el conjunt de ciutats i viles reials a base d'aranzels que gravessin cereals, vi, bestiar, roba, etc. Aquesta impositció es reproduiria cada dos anys: per aixecar 30 galeres (50.000 lliures) contra el rei de Mallorca (1342) o per a la campanya militar sobre el Rosselló de 1344 (70.000 lliures), etc[14].

A Girona, els jurats van establir una impositció bianual de la que tindrien cura els administradors que ells nomenarien. S'establia el 1337 per finançar la construcció d'una flota contra Gènova, i la fórmula va servir tres anys més tard per finançar la guerra contra el rei del Marroc (1340-1341) i el 1343-1344 per a la campanya contra el rei de Mallorca. A Tarragona, a finals de febrer de 1343 el subsidi importava 50.000 sous. El març de 1346, aquesta ciutat era obligada a armar una galera i a mantenir-la set mesos; entre altres ciutats, havien de subministrar set galeres més. Figueres, és un altre cas de contribució a les guerres. Contribuí el 1333 a la guerra contra Granada, el 1347 i el 1354 a sengles expedicions navals contra Sardenya, i el 1356 a la guerra contra Castella; el Consell hagué de recórrer a la venda de censos i lluïsmes. El cas de Cervera, no va ser massa diferent[15].

Els consells municipals no eren els únics que contribuïen. El sobirà procurava aplegar diners de tot arreu, i tots li valien. P.BONNEAUD recull manta negociacions entre el comte-rei i el prior de l'orde de Sant Joan, negociacions l'epicentre de les quals era una contribució extraordinària concreta. De fet, P.ORTEGA aporta un quadre dels subsidis que el sobirà adreçà a les comandes d'Ascó, Horta i Miravet, i la meitat eren per motius militars: el 1324 i el 1325 la campanya de Sardenya (80.000 i 60.000 sous); el 1340 i el 1341 el suport naval al rei de Castella en el setge de

Gibraltar (26.000 sous); el 1343, l'expedició de Mallorca; el 1344, la del Rosselló; el 1352, les galeres a Castella (37.000 sous), etc[16]. En carta de 6 de març de 1356, Pere III assabentava els consellers barcelonins que els eclesiàstics havien avençat des de 1354 pagaments per valor de 1.400 lliures[17]. L'Església, doncs, tampoc es lliurava de contribuir.

Donatius

Continuant amb el cas de la conquesta de Sardenya per l'infant Alfons d'Aragó, precisem que els primers dies de 1322, l'arquebisbe de Tarragona Ximeno Martínez de Luna, el Capítol, el Consell i la Vegueria, pagaven 100.000 sous com a donatiu graciós, i que l'any següent consta que Girona aportà 15.000 sous i el clergat gironí 50.000 més. L'abril de 1353, en plena guerra contra Gènova, la ciutat de Tarragona concedia al seu sobirà un nou préstec graciós de 10.000 sous[18].

Amb la guerra contra Castella, les "peticions" de donatius graciosos van ser el pa de cada dia (o de cada any), fins el punt d'espantar a les municipalitats el fet d'exposar-se a una dinàmica d'abús fiscal si seguien prestant-se tan generosament com fins llavors. Per aquestes dates, hom constata la pruija de les autoritats locals a deixar ben clar que un donatiu graciós, havia de ser això, un donatiu, voluntari i sense cap altre conseqüència jurídica, i que no es podia fer valdre com antecedent per a posteriors peticions (que ja es temien...). El 8 de novembre de 1356 Pere III concedia a Tarragona, que el donatiu de 50.000 sous que li feien, no aniria en perjudici dels privilegis i llibertats de la ciutat[19], confirmació que el rei estilà de manera general, quasi com a norma de procediment.

Préstecs

Una altra fórmula per aconseguir diners a l'avançada, era la de bestreure el guany econòmic d'un/s determinat/s dret/s, cosa que solia fer-se pel sistema d'emprèstits. O sigui, una institució (generalment una gran municipalitat -Barcelona-), efectuava un préstec al sobirà i aquest, per tornar-se'l l'autoritzava a recaptar un dret senyorial concret. L'abril de 1353 els ordenadors de la guerra amb Gènova, concediren a la ciutat de Barcelona el dret de recaptació de les percepcions corresponents a la vegueria de Barcelona, fins a rescabalar el préstec de 15.000 lliures[20].

Contraprestacions

Si els súbdits estaven massa carregats de subsidis i esgotada la via del donatiu, al sobirà no li quedava altre remei que "comprar" diners als seus súbdits, i això ho podia fer mitjançant l'alienació de patrimoni regi (sempre a carta de gràcia -amb reserva de retrovenda-, el monarca podia alienar jurisdiccions, facultats de govern local o inclús potestats judicials), la cessió (puntual i provisional) de drets jurisdiccionals o la concessió de privilegis. Això comportava l'obertura d'un procediment de negociació entre els representants reials i els locals, que podia arribar a ser força tens i complexa.

El 1300, Jaume II finançà la guerra de Múrcia i el seu viatge a Sicília, venent-se el bovatge, el terratge i l'herbatge dels feus reials, a la noblesa i a les ciutats, establint un sistema de recaptació anual durant el següent lustre[21]. També per a la ja esmentada guerra contra el rei del Marroc, Pere III va haver de subvenir un seguit de despeses mitjançant l'alienació. El 29 d'agost de 1342 empenyorava la plena jurisdicció sobre el castell i terme de Verdú en favor de l'abat de Poblet, per 35.500 sous[22]. Verdú esdevindria, d'ençà, un dels feus més importants del cenobi pobletà. La dinàmica d'alienació de patrimoni regi practicada aquella centúria, va minvar molt considerablement el volum de propietats règies a Catalunya, circumstància que es faria notar posteriorment[23]. El 1352, Pere III alienà Burriac i els castells de Sant Vicenç i Vilassar, i el 1362,

Teià i Premià, tots al mateix comprador, el seu comptable Pere Desbosch. Per tal d'escapar a la infeudació, algunes viles s'avenien a millorar l'oferta del comprador, prestant-se a aquest malèvol joc extorquidor. Fou el cas de Teià i de Premià (que suposem botó de mostra de molts altres), que pagaren 1.500 i 2.000 sous, respectivament, per romandre sota jurisdicció reial i a canvi d'un privilegi on se'ls garantia la permanència sota jurisdicció reial y la nul·litat de tota futura alienació. De fet, de garanties, no n'hi havia masses, perquè, al pas dels anys, la Corona, en casos de necessitat, solia incomplir els compromisos alienant un mateix feu, mal que comptés amb el privilegi que ho prohibís, una vegada i dues i fins i tot tres[24].

Quant a la concessió de privilegis, encara que n'hi pot haver una munió de casos, nosaltres només n'esmentarem el grapat que tenim fixats. L'abril de 1344 Pere III feia una concessió en favor de la ciutat de Barcelona, la qual es comprometia a aparellar quatre galeres en cas que la campanya militar sobre el Rosselló no anés tant bé com era d'esperar i el comte-rei no pogués ocupar Cotlliure o Perpinyà[25]. El 1353 eximia els ciutadans tarragonins de tolta, força, exacció i quèstia, a canvi del donatiu que la ciutat li feia de 10.000 sous per acudir a la guerra contra els genovesos. L'any següent, els expedia privilegi pel qual, a canvi de 30.000 sous (que li permetien finançar l'expedició a Sardenya), reconeixia privilegis, llibertats i immunitats a la ciutat, pobles i llocs del Camp de Tarragona[26]. També els reconeixia l'octubre de 1356 a favor de la universitat de Puigcerdà, en agraïment per les aportacions fetes en la guerra contra Castella[27]. Dos anys més tard, en plena guerra contra Gènova i a les envistes d'una altre contra Castella, pactà amb el bisbe de Girona Berenguer de Cruïlles, un ajut de 60.000 sous que havia de substituir el dret d'*Host i Cavalcada*, i que representaria una capitació de més de 21 sous per cada súbdit que volés ser eximit d'aquesta obligació[28]. De fet, moltes universitats van aconseguir, gràcies a aquesta conjuntura de fretura de capital per part de la Corona, un seguit de drets que altrament haguessin costat molt d'obtenir: tenir consell (govern local), nomenar de batlle o mostassaf, imposar cises, aixecar sacramental, tenir *juy* de prohoms, carnisseria, taverna, etc.

La solució: camí a fixar un sistema sostenible de contribució

Les negociacions entre la Corona i les autoritats locals devien ser cada cop més complicades, degut a les creixents necessitats del comte-rei (asfixiat per les guerres encetades i la manca de recursos per afrontar-les), fins al punt d'imposar-se arribar a una solució de compromís que tallés les insidioses reiteracions fiscals i establís un nou model contributiu a gust de tothom. D'aquesta idea, va néixer (l'embrió del que, amb el temps seria) la Generalitat de Catalunya.

Aquí, tanmateix, no ens mourem del segle XIV. Ja hem vist l'escalada ininterrompuda de conflictes que va haver d'afrontar Pere III. Sense comptar les dificultats causades pels aixecaments unionistes, estaven les expedicions navals contra Sardenya, la col·laboració militar contra Gibraltar, el conflicte contra el rei del Marroc i les sempiternes guerres contra els genovesos. Els primers anys de la segona meitat del segle, s'hi afegia una nova guerra, contra la Castella de Pere I el Cruel, un oponent de mida que exigia l'esmerçament de tots els recursos possibles. El 1356 es documenten capítols relatius a la concessió de subsidis per a les guerres contra Gènova i contra Castella[29], dos fronts bèl·lics oberts que sagnaven el país i que endurien les condicions de les negociacions del fins llavors normal drenatge econòmic que practicava la Corona. D'ençà, les contraprestacions a les que havia de cedir Pere III serien cada cop més severes. L'estiu de 1359, els cònsols de Tarragona exigiren poder doblar les imposicions del pa, vi, carn i blats durant quatre anys, igualar les contribucions dels eclesiàstics amb la dels nobles, cavallers i ciutadans, i l'exempció del dret de segell en cartes expedides de la cort reial[30].

La gota que vesà el got degué ser l'atac naval dels castellans contra Barcelona, el 1359. Pere III comprengué que havia de donar un cop de timó al sistema de finançament militar. En aquest

sentit, la convocatòria de la Cort general de Cervera, aquell mateix any, esdevé un indiscutible punt d'inflexió[31]. Per atendre les demandes de la Corona, els síndics van votar un donatiu de 144.000 lliures i, per primera vegada, aquest donatiu es va recaptar a través d'un fogatge en tot el territori, a raó de 8 sous per foc[32]. Les Corts de Monzó (1362-1363) i de Barcelona (1364) van modificar alguns aspectes del nou sistema de recaptació fiscal, el qual s'acabaria consolidant l'any següent. En la primera, s'establiren les imposicions conegudes com *generalitats*, les quals gravaven directament els draps de llana (la bolla) i la circulació d'alguns productes (drets d'entrada i d'eixida) a través d'una xarxa de duanes frontereres. Aquesta innovació, d'altra banda necessària, complexificà enormement el procediment fiscal[33], fins al punt de requerir-se una nova estructura politicoadministrativa que en tingués especial cura. Aquesta estructura manllevaria el nom de l'impost i acabaria sent la Diputació del General o Generalitat[34], perquè mantenir permanentment el funcionament de tot aquest aparell executiu, no era possible sense un organisme potent, amb prou competències, capacitat i la deguda i suficient autoritat.

Un parell de reflexions finals

La reestructuració del sistema contributiu català per tal d'atendre les obligacions en matèria de Defensa, va ser una solució de compromís, tant pel sobirà com pels seus súbdits. El primer podria disposar d'uns fons econòmics regulars i estables, i els segons es deslliuraven de l'enutjosa situació d'haver d'atendre les contínues i reiterades demandes de la Corona, exposant-se a una capacitat règia descontrolada. Això últim només ho van aconseguir en part. La fretura de recursos dineraris per atendre les, de vegades greus, necessitats militars, era tan forta que ja el 1362, amb l'Aragó mig envaït per l'exèrcit castellà, Pere III s'assegurava nous donatius (suposem lliures i voluntaris, i per tant, a banda dels subsidis) de ciutats com Barcelona (13.000 florins) i Tarragona (27.000 sous)[35].

En tot cas, el fet que aquesta reestructuració fos feta en una data tan reculada com la segona meitat del segle XIV, constitueix el testimoni d'una maduresa política i d'una privilegiada conscienciació militar que altres potències no experimentarien fins molts anys més tard. El sistema de capitació tendia a la universalitat, i per primer cop nobles i eclesiàstics no n'estaven exempts, cosa que el feia més just i igualitari[36]. Amb el naixement de la Diputació del General a la catorzena centúria, Catalunya donava un pas endavant molt important, un pas que d'haver anat les coses d'una altra manera, hagués pogut resultar decisiu de cara a la consolidació secular d'un imperi mediterrani talassocràtic. Malauradament, amb l'entronització dels Trastamars (desmantelladors de la marina de guerra catalana) i tot seguit dels Austries, la nova institució degenerà, de fet, al grau de mer aturador de les intransigents depredacions i ànsies uniformitzadores d'uns sobirans que ja no eren catalans, sinó de dret.

Amb la nova dinàmica fiscal, naixia un nou fenomen: el de l'endeutament municipal. Hem vist com venien censals i violaris Barcelona i Figueres. També Tarragona, l'agost de 1362 havia de demanar patent reial per col·lectar imposicions quatre anys a partir de la imposició vigent, atesos els diversos censals i violaris creats per sufragar la despesa dels subsidis per guerres[37]. Totes aquestes noves realitats: guerres lluny del país, contínues demandes dineràries, pressions polítiques, retrocs del patrimoni de la Corona, privatització dels governs locals i de l'administració de justícia, endeutament comunal, etc., esdevindrien els trets més característics de les relacions dels catalans amb la Corona durant gairebé tota l'època moderna.

[1] Vegeu: GÜELL, MANEL. "Princeps Namquae versus Sometent general. Una reflexió". *A Carn!* [En línia] Setembre de 2008, núm. 8, p. 4-8. Disponible a: <www.acarn.cat>.

[2] ARAGÓ, ANTONI M.; MERCEDES COSTA i FEDERICO UDINA MARTORELL (dir). *Privilegios reales concedidos a la ciudad de Barcelona*. Barcelona: Archivo de la Corona de Aragón, 1971 (Colección de Documentos Inéditos del Archivo de la Corona de Aragón, XLIII) [= *Privilegios reales...*], p. 87, núm. 161.

[3] SÁNCHEZ MARTÍNEZ, MANUEL; PERE ORTI GOST (a c.d.). *Corts, parlaments i fiscalitat a Catalunya. Els capítols del donatiu (1288-1384)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 1997, p. 89 i ss. També: SÁNCHEZ MARTÍNEZ, MANUEL. "Las Cortes de Catalunya en la financiación de la guerra de Arborea (segunda mitad del siglo XIV)", en: SÁNCHEZ MARTÍNEZ, MANUEL; MARIA TERESA FERRER I MALLOL; JOSEFINA MUTGÉ I VIVES (coords.). *La Corona catalano-aragonesa i el seu entorn mediterrani a la baixa edat mitjana. Actes del seminari celebrat a Barcelona els dies 27 i 29 de novembre de 2003*. Barcelona: CISC. Institució Milà i Fontanals, 2005, 363-394.

[4] ZURITA, JERÓNIMO. *Anales de Aragón*. Saragossa: Institución Fernando el Católico, 1978, IV, p. 232.

[5] Vegeu SÁNCHEZ MARTÍNEZ, MANUEL. "El realengo catalán en la financiación de la campaña a Cerdeña de 1356". *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 26 (2005 =

Homenatge a la professora Dra. Carme Batlle i Gallard) 493-513.

[6] MARTIN, JOSÉ LUIS. "Las Cortes Catalanas en la guerra castellano-aragonesa (1356-1365)", en: *La Corona de Aragón en el siglo XIV. VIII Congreso de la Corona de Aragón*. III. València: Caja de Ahorros y Monte de Piedad, 1967-1973, III, 1973, 79-90.

[7] CABESTANY FORT, JUAN-F. "Repertorio de cartas reales conservadas en el instituto Municipal de Historia (1249-1458)". *Materiales para la Historia Institucional de la Ciudad*. XVI. Barcelona: IMH, 1966, 57-281, p. 70. núm. 63, i 80 núm. 108.

[8] ROMANO, DAVID. "El reparto del subsidio de 1282 entre las aljamas catalanas". *Sefarad*, XIII (1953) 73-86.

[9] *Privilegios reales...*, p. 25-26, núm. 38 i 43.

[10] GUILLERÉ, CHRISTIAN. *Girona al segle XIV*. II. Trad. Rosa Mañé. [Girona]/Barcelona: Ajuntament / Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 1993-1994 (Biblioteca Abat Oliba; 132 i 137), I, p. 276-288.

[11] SÁNCHEZ; ORTI (a c.d.). *Corts...*, p. 33 i *Privilegios reales...*, p. 47, núm. 85.

[12] *Privilegios reales...*, p. 37-40, 43-44, 48 i 53-54, núm. 63-64, 73-74, 98 i 106-109.

[13] SÁNCHEZ; ORTI (a c.d.). *Corts...*, p. 49.

[14] SÁNCHEZ; ORTI (a c.d.). *Corts...*, p. 63, 71 i 81. Vegeu igualment: SOBREQUÈS I CALLICÓ, JAUME. "Contribució econòmica del municipi de Barcelona a l'empresa de recuperació del regne de Mallorca, per Pere el Cerimo-

niós (1343-1349)". en: *La Corona de Aragón en el siglo XIV. VIII Congreso de Historia de la Corona de Aragón*. III. València: Caja de Ahorros y Monte de Piedad, 1967-1973, III, 1973, 291-302.

[15] GUILLERÉ. *Girona al segle XIV...*, I, p. 253-255, i COMPANYYS I FARRERONS, ISABEL. *Catàleg de la col·lecció de pergamins de l'Ajuntament de Tarragona dipositats a l'Arxiu Històric de Tarragona*. Tarragona: Arxiu Històric de la Ciutat / Arxiu Històric, 2009 (Documents del Fons Municipal de Tarragona; 12), p. 103-104 i 112, núm. 111-112 i 127; COBOS FAJARDO, ANTONIO (a c.d.). *Llibre de privilegis de la vila de Figueres (1267-1585)*. Barcelona: Fundació Noguera, 2004, p. 33 núm. 13, 37 núm. 17, 46 núm. 22 i 23, 47 núm. 25 i 49 núm. 27; VERDÉS I PIJUAN, PERE. "La consolidació del sistema fiscal i financer municipal a mitjan s. XIV: el cas de Cervera". en: SÁNCHEZ MARTÍNEZ, MANUEL, (ed.). *Fiscalidad real y finanzas urbanas en la Cataluña medieval*. Barcelona: CSIC. Institució Milà i Fontanals, 2003, 185-217.

[16] BONNEAUD, PIERRE. *Els hospitalers catalans a la fi de l'Edat Mitjana. L'orde de l'Hospital a Catalunya i a la mediterrània. 1396-1472*. tr. Josep Tarragona i Castells. Lleida: Pagès, 2008, p. 102 i ORTEGA PÉREZ, PASCUAL. "La fiscalidad regia en el señorío templario y hospitalario de Ribera d'Ebre y Terra Alta (ca.1270-ca.1350)", en: SÁNCHEZ MARTÍNEZ, MANUEL (ed.). *Fiscalidad real y finanzas urbanas en la Cataluña medieval*. Barcelona: CSIC, Institució Milà i Fontanals, 2003, 55-76, p. 76.

[17] CABESTANY. "Repertorio...", p. 73-74, núm. 80.

[18] COMPANYYS. *Catàleg...*, p. 73 i 125, núm. 55 i 152-153, i GUILLERÉ. *Girona al segle XIV...*, I, p. 283. Vegeu ARIBAS PALAU, ANTONIO. *La conquesta de Sardenya*. Barcelona: Rafael Dalmau, Editor, 1961 (Episodis de la Història; 17).

[19] COMPANYYS. *Catàleg...*, p. 128-129, núm. 159-160.

[20] *Privilegios reales...*, p. 101, núm. 178.

[21] SÁNCHEZ; ORTI (a c.d.). *Corts...*, p. 27.

[22] TORNÉ I CUBELLS, JOSEP. "Catàleg de pergamins de l'actual arxiu del monestir de Poblet". *Arxiu dels Textos Catalans Antics*, IEC, 26 (2007) 7-282, p.59, núm. 106.

[23] FERRER I MALLOL, MARIA TERESA. "El patrimoni reial i la recuperació dels senyorius jurisdiccionals en els estats catalano-aragonesos a la fi del segle XIV". *Anuario de Estudios Medievales*, 7 (1970-1971) 351-491 i ORTÍ GOS, PERE. "Les alienacions de patrimoni reial i el finançament de la conquesta de Sardenya de 1323-1324". en: SÁNCHEZ MARTÍNEZ, MANUEL; MARIA TERESA FERRER I MALLOL; JOSEFINA MUTGÉ I VIVES (Coords.). *La Corona catalano-aragonesa i el seu entorn mediterrani a la baixa edat mitjana. Actes del Seminari celebrat a Barcelona els dies 27 i 29 de novembre de 2003*. Barcelona: CSIC. Institució Milà i Fontanals, 2005, 239-272.

[24] CUADRADO MAJOR, CORAL. *El Maresme medieval: hàbitat, economia i societat, segles X-XIV*. Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana, 1988, p. 429-432; FERRER I MALLOL, MARIA TERESA. "Els problemes financers dels reis catalans i una

solució: l'empenyorament de llocs i viles: el cas de Teià". *Revista del Dret Històric Català*, 6 (2006) 89-119, p. 90-93 i 95, i FERRER I MALLOL, MARIA TERESA. *Els privilegis de Teià. El retorn a la jurisdicció reial (1505)*. Barcelona: Rafael Dalmau, 2006 (Episodis de la Història; 344-345).

[25] *Privilegios reales...*, p. 87, núm. 159.

[26] COMPANYYS. *Catàleg...*, p. 125 i 126, núm. 152-155.

[27] BOSOM I ISERN, SEBASTIÀ; CRISTINA FORNS DE RIVERA. *Catàleg de pergamins de l'Arxiu Comarcal de la Cerdanya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, 2009 (Col·lecció arxius i documents. Eines de recerca; 4), p. 64-65, núm. 56.

[28] PUIG I OLIVER, JAUME DE; JOSEP M. MARQUÈS I PLANAGUMÀ. "Els primers documents del primer president de la Generalitat de Catalunya: Berenguer de Cruïlles, bisbe de Girona". *Arxiu dels Textos Catalans Antics*, 26 (2007) 283-383, p. 285.

[29] *Privilegios reales...*, p. 188 i 190, núm. 104-106 i 327.

[30] COMPANYYS. *Catàleg...*, p. 132, núm. 166.

[31] Seguim FERRER I MALLOL, MARIA TERESA. "Origen i evolució de la Diputació del General de Catalunya", en: *Les Corts a Catalunya. Actes del Congrés d'Història Institucional*, 28, 29 i 30 d'abril de 1988. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 1991, 152-159, p. 152-156, i l'apartat corresponent al finançament, de: GÜELL, MANEL. «Consideracions al voltant de la

Revolució Militar a Catalunya», *Pedralbes*, 28 (2008 = *La Catalunya diversa*. Actes del VI Congrés d'Història Moderna de Catalunya, 15-19 de desembre de 2008) [en premsa] [Disponible a: <www.historiamoderna.net/vicongres...>].

[32] PUIG; MARQUÈS. "Els primers documents...", p. 314-315, núm. 19-20. El donatiu financeria un cos de cavalleria de 1.800 unitats. BOSOM; FORNS. *Catàleg...*, p. 66, núm. 58.

[33] Les talles, el procediment de recaptació, el tema de les exempcions eclesiàstiques, els renitents, etc. Vegeu a tall de mostra: PUIG; MARQUÈS. "Els primers documents...", p. 296-297, 300-304 i altres, núm. 1, 2, 4, 6-9, etc. Per aquest primer fogatjament de 1359 ens il·lustra el cas de Tarragona, que a mitjan desembre de 1361 havia recaptat 508.804 sous i en tenia pendants encara 70.709. COMPANYYS. *Catàleg...*, p. 134, núm. 170.

[34] Vegeu: FERRER MALLOL. "Origen...", p. 152-156 i SÁNCHEZ DE MOVELLÁN TORENT, ISABEL. *La Diputació del General de Catalunya (1413-1479)*. Barcelona: IEC, 2004.

[35] *Privilegios reales...*, p. 130, núm. 209 i 210, i COMPANYYS. *Catàleg...*, p. 136, núm. 174.

[36] A mitjan desembre de 1366 Pere III donava promesa als síndics del braç reial, que la resta de braços (l'eclesiàstic i el militar), també contribuïrien a finançar la guerra contra Sardenya. *Privilegios reales...*, p. 134, núm. 222.

[37] COMPANYYS. *Catàleg...*, p. 135, núm. 173.

Toponímia militar a les Muntanyes de Prades

[3/-/14]

Moisés Selfa i Sastre
Filòleg i professor universitari
mselfa@uoc.edu

La toponímia es una ciència interdisciplinària que s'ocupa, majoritàriament, del significat de les realitats geogràfiques i humanes que designa. En aquest sentit podem dir que els topònims descriuen les característiques principals d'un espai determinat. És el que anomenem *significatum* dels noms de lloc. Els *Alzinerets*, topònim que trobem ben estès al llarg del domini lingüístic del català, és un nom que fa referència al significat d'un mot: *alzina*. Però els topònims també es refereixen a les realitats que descriuen. Seguint amb el mateix exemple dels *Alzinerets*, aquest nom descriu un lloc que ha estat o està poblat d'alzines. És el *designatum* dels noms. En aquest sentit, la toponímia també ens parla de la milícia i de fets històrics bèl·lics en el sentit més ampli d'aquesta paraula. Per això el propòsit del nostre treball és l'estudi de topònims de les Muntanyes de Prades^[1] que *signifiquen* fets militars o que *designen* fets militars o persones relacionades amb la milícia.

En referirem, en primer lloc, al conegut [Coll de la Batalla](#), topònim que denomina un punt, aleshores estratègic, on es creuen el camí ancestral de Salou a Prades i el camí que anava de la Selva del Camp a Vilaplana. Segons la veu popular, hi podia haver hagut una gran batalla entre cristians i sarraïns. La caiguda del castell de Siurana el 1153 suposà el final de la presència sarraïna en aquestes terres i l'inici del que els historiadors han batejat com a procés de repoblament de la Catalunya Nova.

Seguint amb els fets de la Reconquesta, a Siurana de Prades trobem el [Salt de la Reina Mora](#) que és format per un penya-segat considerablement alt, de cap a 70-80 metres, situat al cantó sud de l'istme que uneix la península roquera amb la serra de Prades, a tocar a l'extrem oest del castell. La llegenda popular diu que la filla del valí s'hi va llençar, muntada en el seu cavall, abans de caure en mans dels cristians.

L'apel·latiu "ràpita", d'origen àrab i amb el significat de "santuari mahometà on residien guerrers amb la missió de llançar *raids* ofensius en terra cristiana", ha quedat plasmat en alguns llocs de les Muntanyes de Prades. Trobem el topònim [la Ràpita](#) a L'Albiol, L'Aleixar, La Riba i en altres llocs pròxims a aquest espai geogràfic com Alcover i La Selva del Camp.

Un fet que evidencia la presència de topònims relacionats amb la defensa militars són les conegudes torres de defensa i els portals que rodejaven les viles. A Vilanova de Prades existeixen el [carrer del Portalet](#) i el [carrer de les Portelles](#), noms que recorden dues de les portes d'entrada. En aquest mateix lloc trobem també [el portal del Morer](#), topònim documentat al 1601 i que tancava la vila pel camí que anomenen [dels Cups](#). Un altre topònim relacionat amb la defensa de la vila és el de [la Torre](#) de Mont-ral. És una antiga masia fortificada amb dues plantes, forn, premsa i corrals. Situada sobre d'un cingle, vora el riu Brugent, domina tot el pla de Cabrera. EUGENI PEREA, autor de l'Onomàstica de Mont-ral, suggereix que podria tractar-se del castell del desaparegut territori del Samontà. A Siurana de Prades hi ha [la Torre Alta](#), basament rectangular de pedra viva, que amida uns 8 x 10 metres de costat i 3 d'alçada. Es pot suposar que damunt seu s'aixecava una torre igualment de pedra, construïda per l'esforç humà, per a vigilància o senyals. També cal destacar a Siurana [la torre d'Escaladei](#), lloc destinat a refugi de peces de valor que poguessin córrer perill en temps de guerra. Un altre lloc de defensa militar és el de [la Barrada](#) d'Ulldemolins. El nom designa un pas estret entre dos singlets, al camí de Lleida, abans de travessar la serra de Llena. Segons sembla, alguna vegada es tancava, es barrava, segurament com a defensa militar o sanitària. [La roca del Sentinella](#) de Vilanova de Prades és una pedra que sobresurt en la cinglera d'una de les terrasses que donen lloc [als Solans](#), i que guaiten per damunt de la vila. Hom creu que servia per a vigilar, o sigui, per a la defensa del poble. Un altra torre de defensa important és la [Torre del Manuel](#) a l'Arbolí. Al poble diuen que és sarraïna ja que també és anomenada la [Torre dels Moros](#). De La Mussara destacarem el [Mas del Morenet](#), masia fortificada i de defensa militar de la segona meitat del segle XII.

[El Mas dels Regiments](#) és un topònim del terme municipal de Prades que probablement pertany a l'època de la guerra dels Segadors (1640-1652). És a la partida del Mas, a ponent del Tossal de Toniet i de l'Obac de Pau de Blai, al sud del Coll de Forcals, a la vora dreta del començament del Barranc de Segalassos. A finals de la guerra del 36, va ser utilitzat com a hospital de sang.

De la guerra de Successió (1705-1714) cal destacar a La Febró [el Desenrocat dels Castellans](#), avenc que s'esbalçà i els enderrocs caigueren al riu Siurana i esclafaren la sèquia dels Quatre Molins. L'avenc, per tant, ha quedat al descobert. A La Febró diuen que durant una guerra –que l'ALBERT MANENT I SEGIMON suposa de Successió– hi tiraren vius uns presoners. S'hi han trobat cranis i pots de pólvora. [La Parada dels Castellans](#), topònim relacionat amb l'anterior, és el lloc on van fer presoners als que van estimbar al Desenrocat dels Castellans. Tot i que no és un topònim que descrigui un fet militar, d'aquesta època és el [mas del Nebot](#) a Mont-ral. El cognom **Nebot**, que donà nom a l'habitatge, era el de la nissaga de militars austriacistes destacats en la guerra de 1714, el qual va comprar el mas l'any 1668.

[El Nen de Prades](#) és un renom de Prades que fa referència a **Pere Balcells i Masgoret**. Tot i que era molt jove i analfabet, va acabdillar una partida durant la tercera guerra

carlina. Va fer actes de gran valentia i temeritat i morí als vint anys[2]. D'aquesta mateixa època és l'**Hospital dels Carlistes**, al nord-est de La Mussara i vora El Maset. Al Comandant **Cercós**, quan ja s'havia apoderat d'un canó de l'enemic, fet de molta rellevància aleshores, i quan estava lluitant cos a cos, li travessà el pit una bala de fusell. Dalt d'una mula va ser portat fins al mas del Joan Pau sota del qual, a uns centenars de metres, encara avui s'hi pot contemplar la balma coneguda com **Hospital dels Carlins** on hi portaven ferits seus per intentar de salvar-los. No voldrien deixar de citar **el Maset de l'Oficial** de Capafonts. Al no disposar de documentació històrica, no queda clar si es tracta d'un *oficial* amb graduació militar o si es tracta d'un aprenent d'un ofici manual. Ho hem preguntat a JORDI FONT BESORA, fill de Capafonts, que no es decanta per cap de les dues possibilitats.

Tot i que no és un nom que pertany a un terme municipal de les Muntanyes de Prades, donada la seva proximitat, podem citar el **Pont de Goi**, lloc enclavat entre els termes d'Alcover i Valls i que fou l'escenari el 25 de febrer de 1809, durant la guerra del Francès, d'una batalla entre les forces del mariscal francès **Laurent Gouvion Saint-Cyr** i les espanyoles del general suís **Teodoro Reding**. La batalla va acabar amb victòria francesa, i el comandant de l'exèrcit espanyol va ser greument ferit durant una càrrega de cavalleria[3].

[1] IGLÉSIES, JOSEP. "El poblament a les Muntanyes de Prades", *Aplec de Treballs*, Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, Montblanc, 4 (1982) 117-140.

[2] Vegeu, VALLVERDÚ MARTÍ, ROBERT. *El Nen de Prades. Un capitost adolescent a la tercera guerra carlina*. Reus: Edicions del Centre de Lectura, 1997 (Assaig; 56), i també una síntesi a: VALLVERDÚ, ROBERT. "El Nen de Prades: un guerriller mític". A *Carn!* [En línia], Setembre de 2006, núm. 2, p. 13-14 <www.acarn.cat>.

[3] Vegeu la monografia de MURILLO GALIMANY, FRANCESC. *La batalla del Pont de Goi (Valls, 25 de febrer del 1809)*. Valls: Institut d'Estudis Vallencs, 2008 (Biblioteca d'Estudis Vallencs, XLVI). També una síntesi a: ESTEBAN RIBAS, ALBERT RAÜL.

"La batalla de Valls de 1809. El punt de vista militar". A *Carn!* [En línia], Gener de 2009, núm. 9, p. 5-15. <www.acarn.cat>.

BIBLIOGRAFIA

UTILITZADA: AMIGÓ I ANGLÈS, RAMON. *Noms de lloc i de persona del terme de Prades*. Reus - Prades: Associació d'Estudis Reusencs, Ajuntament de Prades, 1953; AMIGÓ I ANGLÈS, RAMON. *Els topònims del terme municipal i del poble de la Mussara*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. Diputació, 1963; AMIGÓ I ANGLÈS, RAMON. *Siurana de Prades enllà de la història i la llegenda*. Santes Creus: Fundació Roger de Belfort, 1995; MANENT I SEGIMON, ALBERT. "Toponímia del terme municipal de La Febró". *Butlletí Arqueològic*, RSAT, Època IV, fascicles 121-124 (1973-1974) 163-192;

MANENT I SEGIMON, ALBERT. "Els noms de llocs del terme i poble de Capafonts". *Secció de Filologia i Història Literària*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 15 (1981) 9-67; MOREU-REY, ENRIC. "Toponímia del terme, actual i pretèrit, de l'Albiol". *Anuario de Filología de la Universidad de Barcelona*, 2 (1976) 447-530; PERE ANGLÈS, RAMON. *Recull de noms de lloc i de persona de Vilanova de Prades*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2004 (Treballs de l'Oficina d'Onomàstica; IX); PEREA SIMÓN, EUGENI. *La geografia i la història de Mont-ral a través de l'onomàstica*. Barcelona: Societat d'Onomàstica - Institut Cartogràfic de Catalunya, 1994; PRATS SOBREPÈRE, JOAN. "Toponímia del terme i del poble d'Arbolí". *Revista Catalana de Geografia*, 3 (1978), 447-528.

EL PERSONATGE:

Joaquim Fàbregas Caputo, capità de les Milícies Urbanes de Tarragona el 1811

Jordi Morant i Clanxet

Publicista

Portal del Carro, 5è, 2^a (43.003 – TARRAGONA)

Orígens

Un dels personatges civils de més relleu en l'episodi del setge de Tarragona de 1811, fou **Joaquim Fàbregas Caputo**, descendent d'una família burgesa local, nascut a Tarragona el 2 de novembre de 1778. Els **Caputo** eren originaris d'Itàlia, però ja es troben a Tarragona a la segona meitat del segle XVIII, quan el negociant **Francesc Caputo Gallo** exercia d'agutzil (1731-1739) (**JORDÀ [1988] 321**). El nostre personatge era fill del notari **Ramon Fàbregas Seguí**, prior del Col·legi d'Escrivans públics, i de **M. Francesca Caputo Morera** (filla a la vegada de **Francesc Caputo Sostras**, notari, i de **Teresa Morera**), i tenia per germans: **Antoni**, **Sebastiana** i **Vicenç Fàbregas Caputo**.

Quan es succeïren els principals fets polítics de la guerra del Francès, **Fàbregas Caputo** es declarà en desacord amb les autoritats locals, a les que considerà afrancesades. Ell i el seu pare impulsaren un recurs a la Junta Superior el primer dia d'agost de 1808, i encapçalaren la fracassada insurrecció que proclamà Ferran VII (**RECASENS [1965] 109-111**).

Primeres armes

Juntament amb el pare es va presentar voluntari a les Milícies Urbanes creades el 18 de juny de 1810. El prestigi cultural, la valentia i l'esperit de servei que va mostrar, el van fer ascendir ràpidament a sotstinent, l'últim dia d'aquell any, i a tinent ajudant el 6 d'abril següent

(1811). Se li van confiar diversos afers de responsabilitat, com ara auxiliar les tropes regulars amb batudes i vigilàncies urbanes, la comunicació de missatges d'enllaç o l'organització de guerrilles.

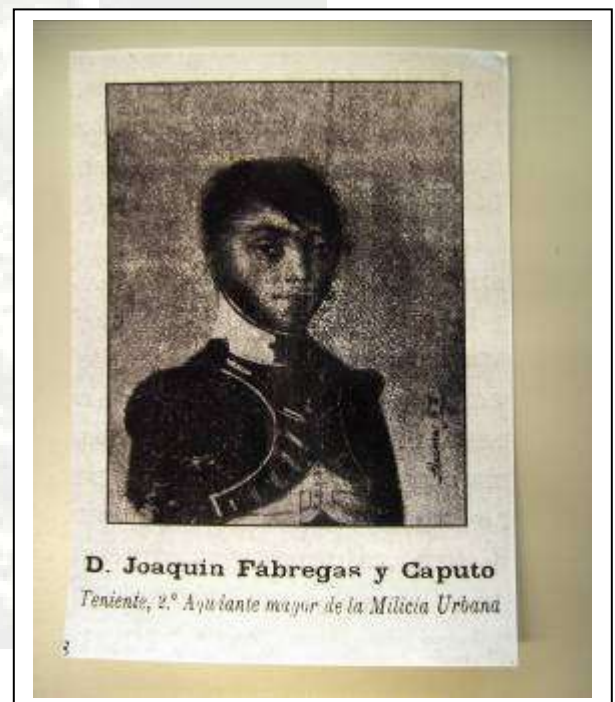
El setge de 1811

Durant els dos mesos de setge napoleònic, **Fàbregas Caputo** i els seus homes tingueren encomanada la defensa de Portalet. Llavors havia ja ascendit de tinent a capità graduat de les Milícies Urbanes(**SALVAT [1965] 181 i 184**).

El dia de l'assalt final, aquell fatídic 28 de juny de 1811, les tropes del mariscal **Suchet** penetraren a la plaça pel baluard de Sant Pau i ràpidament es disseminaren arreu fent cap a la Rambla Vella. **Fàbregas** defensà el seu lloc aferrissadament, abatent un bon nombre d'atacants, i quan la situació es féu insostenible, no va dubtar a replegar-se i ordenar els seus homes la lluita cos a cos, a la desesperada, una lluita que va seguir per la plaça de la Font i per la baixada de Misericòrdia. A l'alçada del carrer Major, un soldat francès li caigué a sobre, però **Fàbregas** l'occí amb el seu sabre, així com també va abatre un altre enemic que l'atacava per l'esquena. Al pla de la Catedral, va rebre cinc ferides, les més greus al pit i al cap, fins que va ser reduït i capturat pels napoleònides, que el dugueren a la caserna de Constantí. Els francesos van fer poques excepcions amb l'ordre de passar per les armes tots els defensors, i només capturaren els oficials d'alta graduació. Segons una relació publicada per J.SALVAT Y BOVÉ,

aquests afortunats van ser únicament 16 militars, dels quals **Fàbregas**, resident al Cós del Bou núm. 12, era un dels principals comandaments, només per darrera del capità primer **Josep M. de Cadenas** i del tinent coronel graduat **Marià de Guardiola de Borràs**(**SALVAT [1965] 384**).

Un cop guarit de les ferides, fou conduït a França i reclòs als castells de Grijon, Saint François d'Ayxé, i a la ciutadella de Montpeller. D'allí intentà una fugida, cosa per la qual fou traslladat al castell de Jou, restant durament encadenat per temps de cinc mesos.

Retorn a Tarragona

Finalment, aconseguí fer-se escàpol, i tornar a Tarragona. El 1817 assolí el nomenament de notari causídic, continuant la tasca del pare en l'escribania pública del Reial Col·legi de la Ciutat; fou distingit amb la

placa de fidelitat de les Milícies Urbanes. Val a indicar que segons apuntava A.ALEGRET, i d'acord amb la reproducció del dibuixant Salvador Alarma Tastàs, l'uniforme de les Milícies Urbanes de Tarragona consistia en una casaca curta en blau *aturquesat*; sobre el pit una passamaneria semicircular en verd i en tires petites, amb botonadura daurada; armilla blanca fermada per la part inferior i coll alt on figurava un distintiu, davant la sotabarba; les espatlles també eren alçades, amb un ribet verd i l'indicatiu de graduació.

Políticament, **Joaquim Fàbregas** es destacà pel seu prestigi com a defensor de la ciutat, i la seva lleialtat a la Monarquia. Durant el Trienni Liberal va ser comandant de la Milícia tarragonina (**MORERA [1959] 363**). El 1854, i durant uns pocs mesos (entre agost i octubre) fou designat alcalde de la ciutat per la Junta

Revolucionària formada arrel del pronunciament del general O'Donnell i l'aixecament progressista (**RECASENS [1965] 150**), i posà en ordre les resolucions municipals més urgents. Entre aquestes va estar la d'enderrocar les muralles i baluards per obrir pas a la Rambla Nova, iniciant les obres pel portal de Sant Joan. També destinà cabals per a les zones més afectades de la Part Alta, neteja de runes i reconstrucció d'allò esberlat per l'artilleria francesa. Reorganitzà la Milícia Nacional i establí un cordó sanitari per salvaguardar la ciutat de l'epidèmia de còlera (**BARRIACH et alii [2003] 21**).

Joaquim Fàbregas Caputo traspassà a Tarragona l'any 1857. Deixà escrita una *Relación de oficiales de la Milicia Urbana durante el sitio* (**RECASENS [1965] 250**).

Fons i Bibliografia

-Arxiu dels Fàbregas Domingo

ALEGRET [1911]

ALEGRET, ADOLFO. *Historia del sitio, defensa, asalto y evacuación de Tarragona en la Guerra de la Independencia*. Barcelona: Impr. Vicente Martínez, 1911.

ALEGRET [1924]

ALEGRET, ADOLF. *Tarragona a través del siglo XIX. Historias y anécdotas*. Tarragona: Torres & Virgili, 1924.

BARRIACH et alii [2003]

BARRIACH, FRANCESC; JOSEP ESTIVILL; JORDI PIQUÉ; M. ELENA VIRGILI. *Els alcaldes de Tarragona (segles XIX-XX)*. Tarragona: El Mèdol, 2003.

JORDÀ [1988]

JORDÀ FERNÁNDEZ, ANTON. *Poder i comerç a la ciutat de Tarragona*. s. XVIII. Tarragona: IETRB IV, Diputació, 1988.

MORERA [1959]

MORERA LLAURADÓ, EMILIO. *Tarragona cristiana. Tomo V*. Tarragona: Diputació, 1959.

RECASENS [1965]

RECASENS COMES, JOSÉ M. *La Revolución y guerra de la Independencia en la ciudad de Tarragona*. Tarragona: RSAT, 1965.

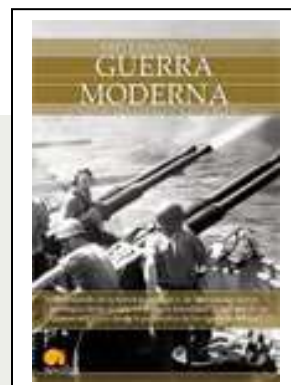
SALVAT [1965]

SALVAT Y BOVÉ, JUAN. *Tarragona en la guerra y en la postguerra de la Independencia*. Tarragona: RSAT, 1965.

RECENSIONS:

[Nombre de notes / Nombre de centres documentals consultats / Nombre de bibliografia citada
(+ hemeroteca) + acceptable, ++ bó, +++ excel·lent, ++++ extraordinari]

HERNÁNDEZ CARDONA, FRANCESC XAVIER; XAVIER RUBIO CAMPILLO.
Breve Historia de la guerra moderna. Madrid: Nowtilus, 2010, 253 p.
[41 - ++]

Manual d'Història militar a partir de l'aparició de les armes de foc. Aquesta aparició va forçar a la modificació de molts aspectes de l'Art de la Guerra, no només el tipus d'armes, sinó l'estil del combat i dels enfrontaments, el nombre de soldats implicats, la normativa militar, la guerra defensiva (fortificacions), la preponderància de l'artilleria o el desenvolupament dels cossos de complement (enginyeria, sapadors, intendència, sanitat, etc.). D'aquesta mena de monografies ja n'havíem vist unes quantes, donat que un dels temes estrella de la Història Militar és el de constatar els principals canvis succeïts arrel de la Revolució Militar. Tanmateix, aquest llibre té l'encert de no aturar-se en el segle XVIII, com la majoria, sinó que ofereix una visió que continua al llarg de la Història fins els nostres dies. Així, la segona part del volum fa referència (sintètica, és clar) a l'època Napoleònica (segle XIX), la industrialització militar a cavall amb el segle XX, l'aparició de noves armes (tancs, avions, míssils), l'era nuclear, els nous tipus de Guerres (Fredes, Calentes, Convencionals), l'adopció de tàctiques bèl·liques i d'estratègies politicomilitars cada cop més complexes i determinants, etc. L'àmbit espacial és el continent europeu i els exemples es centren en els recursos militars de les successives potències que hi han exercit un paper hegemònic.

El volum està clarament orientat a la divulgació, fuig de disquisicions crítiques i procura no aprofundir excessivament. Això, no obstant, no estalvia en dades i xifres d'interès, ni negligeix casos, noms i personatges clau, i s'acaba configurant com una obra recopilatòria de lectures ben aprofitades. S'agraeix la senzillesa de l'estructura i l'estil de redacció concís i sense pretensions, així com també tot l'aparell gràfic (dibuixos, esquemes, fotografies -b/n-). La lletra, d'una mida netament major que la que marcarien els actuals cànons d'estil d'impremta, facilita la lectura ràpida, encara que per tot plegat s'hagin hagut de sacrificar parcel·les del disseny editorial.

Sumari: I: "El inicio de la guerra moderna (1453-1556)" (9-50); II: "Una guerra de más de treinta años (1556-1697)" (51-94); III: "La era del fusil (1697-1789) (95-132); IV: "Tras la sombra de Napoleón (1789-1871)" (133-162); V: "La guerra industrial (1871-1945)" (163-208); VI: "Equilibrio nuclear" (209-248); "Bibliografía" (249-153).

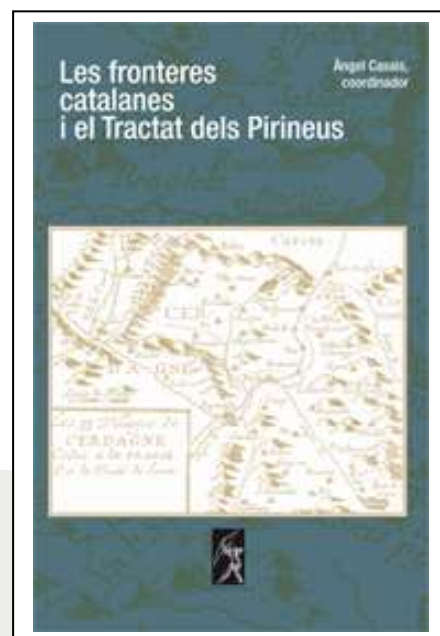
[MG]

CASALS, ÀNGEL (Coord.). *Les fronteres catalanes i el Tractat dels Pirineus*. Cabrera de Mar: Galerada, 2009, 256 p.

El passat any 2009 es van commemorar els 350 anys del Tractat dels Pirineus. La Universitat Catalana d'estiu va voler-hi dedicar un curs, amb continuïtat a Puigcerdà. El resultat va ser el llibre *Les fronteres Catalanes i el Tractat dels Pirineus*, miscel·lània on intervenen diferents autors que expliquen l'evolució de les fronteres catalanes des del naixement mateix de l'idioma, i les conseqüències que comportà la condició de territori fronterer. Aquestes aportacions ajuden a entendre molt millor el mateix Tractat del Pirineus. El principal objectiu d'aquest llibre, tal i com indica el seu coordinador, Àngel Casals, és el d'"oferir una perspectiva del nostre actual estat de coneixements i evidenciar també les mancances existents", i mostrar una actualització històrica del fet fronterer.

Tanmateix, la idea que ens aporta aquesta condició fronterera de Catalunya, és que la unitat cultural i social catalana s'ha vist afectada directament per polítiques externes al territori. El millor exemple d'aquesta situació al llarg de la història serà el Tractat dels Pirineus, on es va firmar la cessió a la monarquia francesa dels comtats nord catalans. Com el que estava en joc per la Monarquia Hispànica no era la situació catalana, sinó el manteniment dels seus territoris a Flandes, els principals perjudicats van ser els catalans, que van veure esquinçat part del territori i traçada una nova frontera que deixava lluny la realitat que hi havia al Pirineu català.

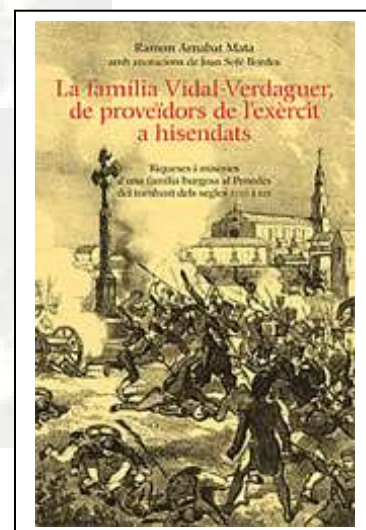
[Elisenda Collelldemont i Vives]

ARNABAT MATA, RAMON. *La família Vidal-Verdaguer, de proveïdors de l'exèrcit a hisendats*. Vilafranca del Penedès: Propostes Culturals Andana / Consell Comarcal de l'Alt Penedès, 2008, 206 p.

El llibre s'estructura al voltant de la transcripció i anotació del manuscrit inèdit redactat per Antoni Vidal i Verdaguer sobre la formació de la família Vidal, des de mitjan segle XVIII i fins els anys vint del XIX. El manuscrit transcrit aporta molta informació sobre la guerra del Francès i la forma com la "patiren" aquests homes de negocis i llurs famílies, titllats d'afrancesats i perseguits pels "patriotes" i que hauran d'acabar refugiant-se a la Barcelona ocupada pels francesos.

R.ARNABAT analitza el context d'aquest personatge i d'aquesta família al Penedès i a la Catalunya d'entre 1750 i 1850. Una família que fonamenta la seva riquesa primer com a proveïdors de l'Exèrcit i, posteriorment, com a negociants i hisendats. Acumulació de capital i estratègies d'aliances familiars, que acabaren configurant una potent oligarquia comarcal la primera meitat del segle XIX al Penedès. Una part important del llibre es dedica a l'estudi de la guerra del Francès al Penedès, la formació de les Juntes i dels sometents, la revolta popular inicial, antifrancesa i antioligàrquica, alhora, amb l'assassinat del governador militar del corregiment, al mig de la plaça de la vila. La constant entrada i sortida de tropes de Vilafranca del Penedès, fins a 53 vegades entraren i sortiren els francesos de la vila, situada al bell mig de Barcelona i Tarragona.

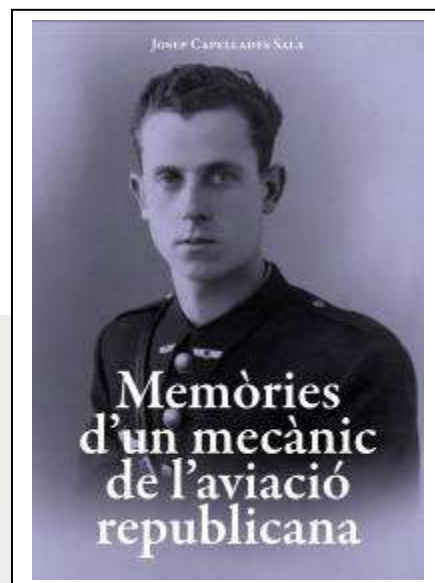

Per la seva part Joan Solé Bordas aporta un detallat estudi demogràfic de la vila vilafranquina durant la guerra del Francès. Una bona col·lecció d'annexos que recullen documents notariais, testaments, inventaris i capítols matrimonials, clouen el llibre.

[JOSEP SOLÉ ARMAJACH, *historiador de Bellvei*]

CAPELLADES SALA, JOSEP. *Memòries d'un mecànic de l'aviació republicana*. Vilafranca del Penedès: Edicions Andana, 2010, 212 p.

Des del Centre de Recerca i Documentació de l'Aviació Republicana i la Guerra Civil de Santa Margarida i els Monjos es promou la publicació de llibres relacionats amb l'aviació republicana durant la Guerra Civil. El llibre recull les memòries de Josep Capellades, transcrits literalment del seu relat manuscrit, elaborat al llarg de molts anys de treball i mitjançant una memòria prodigiosa. L'abast cronològic és de 1910 a 1948, és a dir, del naixement del protagonista, al seu exili a Argentina. Al bell mig l'experiència de la Guerra Civil, quan ell, i molts altres, s'apunten per ser mecànics de l'aviació republicana, la qual cosa aconseguixen després d'intensos estudis a l'Escola de Godella, i d'allà al front, als diversos aeròdroms republicans de l'Aragó i Catalunya. Les explicacions són detallades i ens permeten seguir el seu periple, el de la quarta esquadrilla de Xatos pel front d'Aragó, durant la batalla de l'Ebre o la campanya de Catalunya, fins al seu exili, primer a França, i després a l'Argentina. Al final del llibre un bon plec de fotografies, algunes d'elles inèdites.

[RAMON ARNABAT MATA, *professor de la URVT*]

RAMONEDA VILARDAGA, JUAN. *¡Muera la Muerte! España 1936-1939. Memorias de guerra de un piloto de caza luchador por la República*. Valls: Centre de Recerca i Documentació "Aviació Republicana i Guerra Civil" / Ediciones Lectio, 2010 (Esquadra 11; 1), 254 p.

¡Muera la muerte! España 1936-1939, porta el subtítol il·lustratiu de "*Memorias de guerra de un piloto de caza luchador por la República*". El llibre, però, és quelcom més. Si bé és cert que la part central són les memòries sobre la Guerra Civil i l'exili que va dictar el pilot de la primera esquadrilla de Mosques Juan Ramoneda, abans de morir, això es complementa amb un estudi inèdit sobre aquesta esquadrilla de "La Gloriosa" i el seu personal, escrit per l'especialista CARLOS LÁZARO "La primera escuadrilla española de I-16" i "Personal de la 1ª. Escudrilla del Grupo 21", tot plegat il·lustrat amb nombroses imatges inèdites del personal, mecànics i pilots d'aquesta esquadrilla. Un altre especialista, DAVID ÍÑIGUEZ, ha tingut cura de l'edició i ha fet el pròleg "Los tres chamelajos", on relata alguns aspectes explicats directament per Juan Ramoneda. Al final el llibre conté la reproducció facsímil del Llibre de vol i del Diari de Juan Ramoneda. Aquest volum obre la col·lecció *Esquadra 11* editada pel Centre de Recerca i Documentació Aviació Republicana i Guerra Civil, i l'editorial Cossetània.

[RAMON ARNABAT MATA, *professor de la URVT*]

Girona i França, entre la guerra i la pau. 1650-1939 [Catàleg de l'exposició]. Girona: Ajuntament, 2009, 143 p.

“Amb escrits de Lluís Roura (UAB), Enric Saguer (UdG), Josep Clara (UdG), Maties Ramisa (UV), Lluís Maria de Puig i Genís Barnosell (UdG), el catàleg que ha editat l'Ajuntament de Girona com a complement de l'exposició “Girona i França entre la guerra i al pau, 1659-1939”, aporta una interpretació de la turbulenta època de la guerra del Francès. Lluís Roura hi parla de les tensions existents als segles XVII i XVIII al voltant de la nova frontera de 1659 i les seves repercussions a Girona. Enric Saguer escriu sobre la vida quotidiana a la Girona de començaments del segle XIX i la incidència de la guerra. Josep Clara relata amb detalls els dos setges de la ciutat i les seves negatives conseqüències econòmiques i demogràfiques. Maties Ramisa analitza el suport popular a la guerra però també els seus límits. Lluís Maria de Puig explica la complexitat política i ideològica de la guerra. Genís Barnosell, finalment, analitza com van ser interpretats els setges al llarg dels segles XIX i XX”.

[G.BARNOSELL: <http://genisbarnosell02.wordpress.com...>]

POL, LLUÍS FERRAN DE. *Un de tants*. A c.d. J.V.García Raffi. Barcelona: Club Editor, 2009, 138 p.

Crònica personal d'un capità d'artilleria de l'exèrcit de la República, que es va trobar a la batalla de l'Ebre i acabà en un camp de concentració del Rosselló. El relat dels fets, és dinàmic, en una prosa de gran valor descriptiu. L'autor no tant solament retreu la derrota republicana a mans dels sediciosos, sinó també el maltracta i l'actitud francesa indigne i del tot inacceptable envers els militars refugiats. “Un de tants”, és un relat en primera persona dels fets, de tants que ja se n'hi han publicat, sense gaire més pretensió que tornar a evocar aquells tràgics dies.

[MG: <http://bocs.mesvilaweb.cat>]

www.adar.es - “ADAR”

Ens rep la portada del web de la “Asociación de Aviadores de la República” (ADAR), amb els compassos musicals de l'himne de la República, detall que ja evidencia el tarannà dels seus promotors. El web, íntegrament en castellà, explica en una primera pàgina la intenció de dedicar les pantalles i enllaços al record i memòria de tots aquells pilots que van prendre part a la GCE en el bàndol de la II República. A la part dreta, 11 botons ens menen als serveis que ofereix ADAR. En el segon, el cibernauta hi trobarà una base de dades sobre el personal d'aviació republicà espanyol que va prendre part en la contesa civil. Estructurat per lletres alfabèticament ordenades, inclouen breus ressenyes biogràfiques de cada individu, extretes (sembla) de la memòria oral dels supervivents. En són una bona pila, però encara en falten molts, per això habiliten una adreça electrònica per tal d'animar a proporcionar o completar les dades. Un tercer botó “Los aviones”, mena als diferents tipus i models aeronàutics que s'hi van trobar, amb il·lustratives fotografies a color i una completa fitxa tècnica de cada aparell. “La Gloriosa en combate” aporta mitja dotzena d'escrits sobre diversos temes com l'aviació nocturna, l'estat i efectius de l'Aviació republicana durant la guerra, emblemes de l'arma, o Bibliografia (on apareixen escanejades les cobertes d'una vintena de llibres de memòries d'aviadors). El botó “La revista Ícaro”, mena a les portades dels diferents números apareguts, els quals es poden consultar *on line*. Una revista força completa, a tot color, amb documentats articles sobre el tema (l'últim número és el 97, del mes de març de 2009). La resta de botons, tenen ja una importància més relativa: “Notícies”, ve a ser una relació de retalls de premsa virtual de tots aquells successos relacionats amb els aviadors de la República; a “Colaboraciones”, s'adjunten mitja dotzena de llibres penjats amb experiències personals d'aviadors (entre els quals, el de Sebastián Altemir: *Vivencias de un maño en Rusia...*); “Como asociarse”, “Enlaces”, “In memoriam”, etc. [MG]

SANCHO, ENRIQUE. "¿Hubo españoles en las cruzadas?". *Clío*, 90 (abril de 2009) 16-25. Reportatge centrat en el paper dels catalans a les croades. De la mà de Zurita i de molts testaments medievals, es fa evident la petjada d'alguns catalans a Orient. Es parla, així mateix, de Ramon Llull i de Jaume I i la seva frustrada empresa de 1269 [MG]

GARCÍA SÁNCHEZ, JORGE. "La conquista de Cerdeña. Catalanes y aragoneses en busca del botín mediterráneo (1323-1326)". *Historia de Iberia Vieja*, 50 (Agost de 2009) 88-93. Reportatge sobre la conquesta de Sardenya per part dels... aragonesos, en el qual la italianitzada *Cagliari* substitueix la nostra Càller, s'encalça l'heroisme del príncep Alfons (III) i dels soldats *aragonesos*, i no es deixa de destacar el saqueig de la ciutat. És l'antiarticle sobre aquests fets que mai no escriuria un historiador català [MG]

KNECHT, ROBERT J. *Richelieu*. Tr. Gabriella Díaz Pérez. Madrid: Biblioteca Nueva, 2009, 281 p. "Diabòlic i papista a la vegada, fins mitjan segle XX, fou aquesta la percepció més comuna entre el públic anglosaxó sobre Richelieu. Fred, astut i despietat, governaria França durant divuit anys fins a la mort. Estudis recents han donat com a resultat una visió més favorable del personatge, y amb aquest incisiu treball R. J. Knecht empra noves investigacions per reescriure la seva carrera i èxits. Centrant-se en la seva trajectòria política, se'ns mostra la naturalesa i mecanismes de poder del cardenal, i com aquest els va utilitzar, abastant: l'arribada al poder i l'oposició que hi trobà, les seves relacions amb l'alta noblesa i els protestants, la seva influència en l'economia, la gestió d'assumptes internacionals i de guerra, l'ús que feia de la propaganda, la seva intervenció en la configuració de l'absolutisme a França i el mecenatge en les arts i les lletres" [Resum editorial]

ESPINO LÓPEZ, ANTONIO. *Don Juan Bayarte y Ávalos (1622-1689). Un gobernador de la Ribagorça a la Mediterrània de Carles II*.

Benavarri: Centre d'Estudis Ribagorçans, 2009, 230 p. "Tot i ser un personatge de notable importància dintre de la política espanyola del segle XVII, Juan Bayarte continua sent una figura poc coneguda de la història moderna de la Corona d'Aragó. L'objectiu d'aquesta monografia és aportar llum al seu recorregut, primer com a governador de Menorca –tasca dividida en dues etapes, separades per estades a Madrid i a Nàpols- i posteriorment com a governador d'Eivissa. Fou durant aquest últim càrrec que Bayarte desenvolupà un nou model de gestió de les salines eivissenques que millorà notablement la rendibilitat d'aquesta explotació de recursos naturals". [Plecs d'Història Local, 134, 15]

BARNOSELL, GENÍS. "La Guerra del Francès, des de les comarques. Una commemoració allunyada de les visions tradicionals del conflicte". *L'Avenç*, 347 (juny de 2009) 56-58. Interessant comentari al voltant de l'interès despertat pel bicentenari del fet napoleònic. El Bruc, Lleida, Girona, Roses, La Selva, s'han destacat amb diverses activitats i llibres publicats, a més d'altres poblacions. L'abast localista no treu que, en conjunt, Catalunya hagi viscut un allau de significatives aportacions. Caldrà fer-ne un seguiment, ja que la guerra del Francès no es va acabar el 1809 amb Girona, com alguns pensen [MG]

RAMISA, MATIES. "L'administració francesa a Catalunya i els seus homes". *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, Figueres, 40 (2009) 33-46 [11/2/0 - ++]. "Les diferents etapes de l'administració francesa a Catalunya se situen en el marc de l'estratègia napoleònica: militar la primera, annexionista la segona. La principal novetat consisteix a aixecar una administració operativa per substituir l'administració d'Antic Règim, amb funcionaris francesos, però també amb afrancesats catalans, els quals es movien en el terreny del conservadorisme reformista, i amb poca transcendència dins l'administració napoleònica" [Resum].

SERRANO JIMÉNEZ, LLUÍS. "Guerra del Francès: noves visions, noves recerques". *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos, Figueres*, 40 (2009) 33-46 [21/1/22 - ++]. "Durant la Guerra del Francès, a Figueres, com en altres llocs de la monarquia espanyola, es varen deslligar una sèrie de lògiques polítiques que justificaren l'alçament contra el poder col·laboracionista i la invasió francesa. Amb l'emergència de les juntes, s'erigiren una sèrie de prohoms que dirigiren els corregiments amb la finalitat d'expulsar els invasors i restaurar la monarquia. L'experiència d'aquests individus és analitzada a través del seu llenguatge polític per així dilucidar quines són les ambicions, les motivacions i els horitzons polítics d'aquesta mobilització revolucionària" [Resum]. Una tonteria: l'article 'de' davant dels cognoms de famílies nobles, mai no poden ser començament del cognom.

BOSCH PORTELL, MÓNICA. "Viure i pagar la guerra. Els efectes de la Guerra del Francès en la família i el patrimoni Carles". *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos, Figueres*, 40 (2009) 57-76 [16/4/8 - +++]. Interessant exemple de com la dinàmica bèl·lica no reparteix misèries a tots per igual, ja que com més benestant era una família, amb més recursos comptava per esquivar les malaurances d'una guerra tan terrible com va ser la del Francès. Combinant dades bibliogràfiques i d'arxiu, l'autora, bona coneixedora de la historiografia gironina de les nissagues rurals benestants, exposa els currículums militars d'alguns membres Carles, la seva participació activa en aquella guerra, l'extens patrimoni amb que comptaven, com van acudir (a voltes de grat, a voltes per força), al finançament de la defensa, etc. Un finançament a base del què J.FONTANA anomena la 'fiscalitat immediata de guerra', que no era altra cosa que el resultat de la manifesta incapacitat d'uns governants per estructurar unes bases financeres sòlides per fer front al conflicte, i que consistia en obligar la pagesia a mantenir l'exèrcit, allà per on passava. Els Carles, com a propietaris, van haver de fer front a pagaments per allotjar militars, requis, contribucions fiscals

asfixiants, quotes de donatius forçats, etc. Però van saber recórrer a estratègies legals per materialitzar ocultació de propietats d'explotació, amb hàbils administradors, homes de palla i falsos arrendaments. Al final s'annexen l'arbre genealògic de la família Carles i un quadre dels pagaments efectuats per subvenir a despeses en matèria militar [MG]

BOHIGAS, JORDI. "Guerra i societat al nord-est de Catalunya (1808-1814). Algunes consideracions". *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos, Figueres*, 40 (2009) 77-88 [20/3/10 - +++]. L'experiència de camp d'aquest autor (qui, juntament amb F.X.MORALES va publicar recentment la monografia *La Guerra del Francès a la Selva: L'impacte de l'ocupació napoleònica al món rural*), permet exposar en aquest article la intenció de "fer compatibles la narració dels fets militars i els episodis bèl·lics amb la història social...". Així, prèvia una breu introducció per situar la guerra del Francès historiogràficament, fa una repassada dels fons documentals emprats en la investigació. Bàsicament parroquials, "indicadors sobre el drama humà i demogràfic de la guerra", però també memorials i dietaris, tot amanit amb la bibliografia corresponent. Especialment interessant és l'apartat "El cost humà en la guerra" (p. 82-85), amb dades esgarrioses (els primers anys de guerra Tossa de Mar perd el 30% de la població; Santa Coloma de Farners o Vilobí, un 66%, Anglès el 84%...), causades no únicament per la mortaldat bèl·lica, sinó sobretot per les epidèmies, la fam i l'expatriació. "El cost humà es retroalimenta, necessàriament, amb el cost econòmic...", la pèrdua de les collites, la implantació d'una asfixiant fiscalitat de guerra, són pautes involutives capaces d'enfonsar l'economia rural més sòlida. S'adjunta un mapa amb gràfics i unes consideracions finals, on l'autor s'interroga de les possibilitats de recerca que queden en els fons d'arxius com el de la Ciutat de Girona o el de la Corona d'Aragó, de Barcelona [MG]

FRADERA, JOSEP M. "La guerra, els imperis i la nació". *Annals de l'Institut d'Estudis*

Empordanesos, Figueres, 40 (2009) 89-104. “La Guerra del Francès s’ha de situar en el marc de les rivalitats pel domini colonial, i mundial, entre França i Anglaterra durant el segle XVIII, temps en què es viu també un canvi en la naturalesa de les guerres. Es passa d’unes guerres de reis a unes altres de pobles, que a partir d’aleshores seran mobilitzats pel patriotisme. Durant la guerra, l’obra dels diputats a Cadis suposa un tombant decisiu en la història de la societat, la política i la cultura espanyoles: la ideologia liberal plasmada en la Constitució de 1812 suposarà el trencament definitiu amb la societat i la política de l’Antic Règim i l’inici de la construcció de la societat actual” [Resum] Text de la conferència pronunciada a Roses que va inaugurar l’exposició *A la frontera de l’imperi. Guerra i societat a Roses, 1773-1833*, publicada al catàleg de l’exposició (recensionada en el núm. 11 d’*A Carn!*, setembre de 2009, p. 20-21) [MG]

CASTELLS IRENE; GLORIA ESPIGADO y Mª CRUZ ROMEO (coord.). *Heroínas y patriotas. Las mujeres de 1808*. Madrid: Cátedra, 2009, 488 p. “La guerra que afectà Espanya i Portugal a principis del segle XIX s’insereix en un cicle de grans transformacions per al món occidental, apariades en la Europa enciclopedista i revelades políticament en la Revolució Francesa de 1789, a la que succeí l’ordre napoleònic. Essent un període d’atenció preferent per part de la disciplina històrica, s’ha relegat sistemàticament, emperò, l’experiència femenina com escassament significativa per a l’explicació d’aquest procés. Sense exaltacions, el present llibre constitueix una indagació sobre algunes dones implicades en la guerra que assolà la península ibèrica en 1807-1808, sobre les seves modalitats de participació i sobre els significats i llegendes que al voltant d’elles s’anaren bastint, ja llavors. La matèria d’aquest llibre és també la trama de representacions del passat que al llarg de dos-cents anys han enaltit interessadament certs comportaments femenins, al temps que silenciaven altres, i han creat veritables icones mítiques, transsumpte de la nació espanyola” [Sinopsi].

MORALES, FRANCISCO JAVIER. “Guerrillas afrancesadas. La policia al servicio del invasor”. *La Aventura de la Historia*, 134 (deseembre de 2009) 50-54. La força d’ocupació francesa va impulsar la creació de partides paramilitars amb una clara intenció d’emprar-les per al control i la repressió del poble. A Catalunya, per decret de 5 de juny de 1810 es van crear les *Guardias fijas* (també dites *Nacionales* o de *Miquelets*), que només van quallar en un grapat de poblacions importants (Barcelona, Girona, Santa Coloma, etc.). L’agost de 1810, el mariscal Soult creà brigades d’escopeters amb la missió d’escortar viatgers. També es van formar unitats de *gendarmes*, i diversos cossos de *caçadors* (els d’Andreu Quintana, els de l’Empordà, els de Mataró, etc.). Es parla dels integrants d’aquestes unitats (renegats, desertors o delinqüents indultats) i de l’estructura civil que Napoleó ideà per al seu encaix [MG]

PINO OLMEDO, FRANCISCO LUIS DEL. “¡Volver! ¿Quiso España reconquistar México?” *Clío*, 97 (novembre de 2009) 60-67. Basat en el llibre de Luis Alejandro Sintés (*La aventura mexicana del general Prim* -Edhasa, 2009-), l’article il·lustra el paper decisiu que va tenir Prim per defugir una implicació directe (i summament costosa) contra Mèxic, impossible de guanyar (com ho va ser per la França imperial), que s’hagués convertit en una segona Cuba. La presència espanyola a Mèxic es va limitar a un cos expedicionari que s’hi està uns pocs mesos, durant el primer semestre de 1862. Només en aquest breu període, i per causa del clima advers, les baixes hispanes van ser de quasi 8.000 homes (141 morts i més de 7.000 malalts...) [MG]

FANÉS, FÈLIX. “Art i propaganda. Espanya 1936-1937”. *L’Avenç*, 351 (novembre de 2009) 28-35. «Durant la Guerra Civil, la política, l’art i la propaganda s’entrebarregen en una troca els fils de la qual són difícils de destriar. Aquest article presenta alguns dels debats que a l’època originà el vincle sempre difícil entre expressió artística i compromís polític. Per raons d’espai, l’autor se centra en el bàndol republicà”. [Resum inicial]

MARTÍN GARCÍA, JAVIER. "Ebro. La batalla que decidió la guerra". *Historia de Iberia Vieja*, 49 (juliol de 2009) 56-61. Reportatge sense pretensions sobre la batalla de l'Ebre, sintetitzat en unes pàgines amb retrats d'alguns (pocs) dels seus protagonistes, un grapat de fotografies de l'època i algun mapa [MG]

VÁZQUEZ OSUNA, FEDERICO. "L'Oficina jurídica. La justícia revolucionària durant la Guerra Civil". *L'Avenç*, 343 (febrer de 2009) 30-38. "L'11 d'agost de 1936, milicians de la CNT, comandats per l'advocat Àngel Samblancat, van assaltar el Palau de Justícia de Barcelona, amb la intenció d'instaurar-hi la justícia revolucionària. Un grup de republicans, comandats per Josep Andreu i Abelló, també van ocupar-lo, a fi d'evitar que l'administració de justícia quedés en mans dels cenetistes. Al final, en un equilibri inestable de poder que reproduïa la nova configuració política que s'havia establert a Catalunya després de la insurrecció militar del 18 de juliol, van acordar tàcitament de dividir en dues meitats els espais del palau. Començava així a funcionar l'anomenada Oficina Jurídica, que es va caracteritzar per l'arbitrarietat amb què actuava i per l'enriquiment il·lícit dels seus responsables". [Resum inicial].

SOLÉ, FELIP. "Obres mestres sota les bombes. Tretze dies per salvar el patrimoni artístic de la República". *Sapiens*, 76 (febrer de 2009) 44-49. Crònica de l'esforç que esmerçà la Generalitat republicana en el salvament d'obres d'art, organitzant brigades de transport a Ginebre, seguint les directrius d'un acord signat al castell de Figueres. El salvament va anar tan just, que els escortes del valuós carregament a Suïssa, de tornada, van quedar-se internats al camp d'Argelès [MG]

PUIG VERDAGUER, FERRAN. "El dilema de les muralles". *Muhba. Butlletí. Butlletí informatiu del Museu d'Història de Barcelona*, 17 (2n. quadrimestre de 2009) 5. Síntesi del debat que d'ençà la segona meitat del s. XIX i part del XX ha polaritzat la qüestió de

l'enderrocament o preservació del recinte murallat barceloní. Darrera la pinzellada històrica, segueixen els comentaris des d'una òptica formalment arqueològica [MG]

CATALAN, MONTSERRAT. "El dietari inèdit de Tarradellas. Gener 1939. Els darrers dies de la Guerra Civil des de la primera línia de front". *Sapiens*, 85 (novembre de 2009) 20-27. «El gener de 1939 els bombardeigs eren constants a Catalunya. La població patia el desenllaç d'una llarga guerra que marcaria les seves vides. Qui fou president de la Generalitat de Catalunya, Josep Tarradellas, aleshores conseller de Finances del Govern Companys, testimonià aquells dies tràgics en unes anotacions diàries, escrites a ma..." [Abstract]. Ben il·lustrat amb fotogràfiques de l'època, una de les quals mostra Tarradellas ensenyant la metralladora de fabricació catalana Fontbernat, al general Miaja, i una altre, la muntanya de fusells amuntegats a la frontera del Portús [MG]

GARCÍA ALGILAGA, DAVID. "Inicis de l'aviació a l'Empordà". *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos, Figueres*, 40 (2009) 291-313 [62/5/8+6 - ++]. En els inicis de l'aeronàutica a l'Empordà, vers 1912, va destacar Henri Tixier, qui el 1914 va canviar l'embrionària tradició dels festivals aeris, pel combat contra l'Alemanya del kàiser Guillem II. Tixier serví des de l'estiu de 1914 a l'*Escadrille Voisin Bombardement 107*, assistit per un mecànic empordanès, Ferriol Palé, company seu d'aventures aeronàutiques, que ja el 1915 tenia manta hores de vol a l'acompanyar Tixier en les missions més arriscades. Hores de vol i accions, que li van valdre la Creu de Guerra i l'admiració dels seus conciutadans, i que el van acreditar com un dels primers herois de l'aeronàutica catalana [MG]

FUENTES CODERA, MAXIMILIANO. "El castell de Sant Ferran i Figueres durant la Segona República i la Guerra Civil". *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos, Figueres*, 40 (2009) 315-335 [47/3/18+3 - ++]. "Aquest article analitza el paper del castell de Sant Ferran de Figueres en el context de la capital

empordanesa, Catalunya i el conjunt de l'Estat espanyol durant els anys de la Segona República i la Guerra Civil. A partir de diferents fonts documentals, entre les quals destaquen la premsa empordanesa i els llibres de memòries, s'articula en un text dividit en dos apartats cronològics. El primer, dedicat als anys 1931-1936, posa l'èmfasi en l'anàlisi dels principals diaris de Figueres i les seves cròniques relacionades amb l'activitat a la fortalesa. El segon, que estudia el període 1936-1939, tot i contenir referències documentals periòdiques i d'arxiu, apareix més marcat per la bibliografia existent sobre el tema. Finalment, l'article presenta una aproximació al tema de l'ús de les memòries individuals -més concretament sobre els llibres de memòries escrits per figuerencs sobre aquest període- en la construcció del relat historiogràfic dominant sobre el castell de Sant Ferran durant aquests anys" [Resum inicial]

PERMUY LÓPEZ, RAFAEL A. "'Memoria històrica' en el aeródromo de La Cenia". *Ares*, 6 (gener-febrer de 2009) 48-49.

GARCÍA ESTELLER, HERIBERT. "Ayer y Hoy. 1938-008. La Cenia". *Ares*, 6 (gener-febrer de 2009) 50-52. Reportatge de la diada de commemoració al camp d'aviació de La Sènia, i una retrospectiva del què avui en resta. S'aprecien les fotografies, aptes per als nostàlgics [MG]

BARNOSELL, GENÍS. "La repressió a la rereguarda catalana durant la Guerra Civil". *L'Avenç*, 346 (maig de 2009) 58-60. L'article és una breu aportació que situa el tema de l'onada repressiva que van patir milions de persones darrera les línies del front, amb especial esment als excessos dels elements incontrolats de la FAI. Això permet fer una repassada a diversos títols publicats darrerament que, a càrrec de periodistes o afeccionats a la Història, han mostrat un interès social pel tema [MG]

FRASER, RONALD. "Història i memòria dels vençuts. L'impacte internacional sobre la derrota de la Guerra Civil". *L'Avenç*, 342 (gener de 2009) 28-35. "La memòria històrica és sempre individual i subjectiva. És per això que hi ha tantes memòries com supervivents hi ha de la Guerra Civil. Però precisament perquè és subjectiva, el millor que poden oferir-nos les memòries històriques són les raons subjectives de les accions conscientment dutes a terme per aconseguir determinats fins. El propòsit d'aquest text és aplicar la memòria històrica a dos problemes als quals actualment se sol fer responsables de la derrota governamental a la Guerra Civil espanyola: la revolució i la no-intervenció, respectivament" [Resum inicial]. Reedició d'un text publicat per la Universitat de València l'any passat [*València, capital cultural de la República (1936-1937)*].

MARIMON, SÍLVIA. "El darrer viatge de Quico Sabaté. El compte enrere del maqui més perseguit pel Franquisme". *Sapiens*, 83 (setembre de 2009) 20-27. "El 5 de gener de 1960 queia un dels darrers guerrillers llibertaris, Francesc Sabaté. Per capturar-lo va ser imprescindible la col·laboració entre la policia francesa i el Govern franquista, tal com revelen els documents inèdits localitzats pels historiadors Javier Tebar i Gaiene Pale a l'Arxiu Militar de la Caserna del Bruc..." [Abstract] Reportatge il·lustrat amb bones fotografies, una d'elles la del cadàver estès del protagonista [MG]

VENZA, CLAUDIO. "Trieste: toponímia i memòria nostàlgica. L'Ajuntament de Trieste ha dedicat un carrer a un 'heroi feixista' mort a Espanya". *L'Avenç*, 244 (març de 2009) 10-11. Mario Granbassi fou un propagandista feixista de Trieste que s'enrolà al Corpo Truppe Volontarie per tal de combatre les esquerres a primera línia de foc. La polèmica s'ha encetat quan l'ajuntament de la seva ciutat natal, li ha dedicat un carrer [MG]

RECU LL :

GENERAL:

BOURKE, JOANNA. *Sed de Sangre*. Barcelona: Crítica, 2008, 608 p.

SANTOS ÁLVAREZ, FÉLIX;
JOSÉ MARÍA NEGRÓN
CARREÑO. *Aeródromo militar de León. 80 años de historia*. Madrid: Ministerio de Defensa, 2010, 308 p.

ANTIGUITAT:

ALMELA VALVERDE, LUIS. *Hispania durante el segundo triunvirato (44-30 AdC.)*. Madrid: Signifer, 2009 (Aquila Legionis; 11), 161 p.

QUESADA SANZ,
FERNANDO. *Armas de la antigua Iberia. De Tartesos a Numancia*. Madrid: La Esfera de los libros, 2010, 312 p.

SANTOS YANGUAS,
NARCISO. *Militares astures en el ejército romano*. Madrid: Signifer Libros, 2010 (Aquila Legionis; 13), 236 p.

MEDIEVAL:

DEMURGER, ALAIN. *Cruzadas. Una historia de la guerra medieval*. Barcelona: Paidós, 2009, 350 p.

FLORI, JEAN. *Bohemundo de Antioquía*. Barcelona: Edhasa, 2009, 512 p.

HEATHER, PETER. *Emperadores y bárbaros. El primer milenio de la historia de Europa*. Barcelona: Crítica, 2010, 744 p.

SÁEZ ABAD, RUBÉN. *La batalla de Toro. 1476. La guerra de Sucesión castellana*. Madrid: Almena, 2009 (Guerreros y batallas; 57), 104 p.

TYERMAN, CHRISTOPHER. *Las guerras de Dios. Una nueva historia de las Cruzadas*. Barcelona: Crítica, 2010, 138 p.

MODERNA:

MARCHENA JIMÉNEZ, JOSÉ
MANUEL. *Marina de guerra de los Áustrias. Una aproximación bibliográfica*. Madrid: Ministerio de Defensa, 2010, 264 p.

Guerra de Successió

PÉREZ ÁLVAREZ, Mª BERTA. *Aragón durante la guerra de Sucesión*. Saragossa: Institución Fernando el Católico, 2010, 454 p.

PÉREZ APARICIO, CARMÉ. *Canvi dinàstic i guerra de Successió. La fi del regne de*

València. València: Edicions 3 i 4, 2009, 1.056 p.

Guerra del Francès

LAMADRID, MATÍAS DE. *Diario de un oficial de la guerra de la Independencia*. Palència: Región, 2009, 121 p.

LASPIRA RODRÍGUEZ, ALICIA (ed.). *Guerra de la Independencia en los archivos británicos del War Office. Vol. 1 (1808-1809)*. Madrid: Ministerio de Defensa, 2010, 840 p.

OCAÑA TORRES, MARIO
LUIS. *El estrecho de Gibraltar en las guerras napoleónicas. Guerra de corso, comercio, navegación, naufragios*. Algeciras: Apunta, 2009, 356 p.

Antic Règim

ROCA ROSSELL, ANTONI. "Una veu d'avantguarda. Narcís Monturiol i Estarriol (1819-1885)". *L'Avenç*, 354 (febrer de 2010) 38-45.

CONTEMPORÀNIA:

Marroc

MANRIQUE GARCÍA, JOSÉ M^a
y LUCAS MOLINA FRANCO. *La Legión y la "Guerra Relámpago". Yagüe y el cuerpo de ejército marroquí*

(I). Granada: Galland, 2010, 71 p.

MARTÍN GÓMEZ, ANTONIO LUIS. *Los combates de Ceuta. Guerra de África. 1859-1860*. Madrid: Almena, 2009 (Guerreros y batallas; 54), 112 p.

MARTÍN GÓMEZ, ANTONIO LUIS. *La batalla de Castillejos. Guerra de África. 1859-1860*. Madrid: Almena, 2009 (Guerreros y batallas; 58), 112 p.

MARTÍNEZ DE BAÑOS CARRILLO, FERNANDO. *Aduares y Gumillas. Melilla, 1909*. Saragossa: Delsan, 2009, 302 p.

PÉREZ GALDÓS, BENITO. *Aita Tettauén (Episodios Nacionales 36/Cuarta serie)*. Madrid: Alianza, 2010, 256 p.

IGM

MILLE, MATEO. *Historia naval de la Gran Guerra (1914-1918)*. Barcelona: Inédita, 2010, 548 p.

MOOREHEAD, ALAN. *Gallípoli*. Barcelona: Inédita, 2010, 435 p.

GCE

CHACÓN Y CALVO, JOSÉ MARÍA. *Diario íntimo de la revolución española*. Madrid: Verbum, 2010, 205 p.

EROLLES, LLUÍS.; SALVADOR LLORACH. *La postguerra en un municipi de l'Alt Penedès. Sant Sadurní d'Anoia (1939-1952)*. Sant Sadurní

d'Anoia: Institut d'Estudis Penedesencs, 2009, 240 p.

FRANK, WILLARD C., JR. *Marinos soviéticos con la flota republicana*. Cartagena: Divum&Mare, 2009, 128 p.

Héroes sin armas. Fotografos españoles en la guerra civil. El frente de Madrid. Madrid: Sociedad Estatal de Conmemoraciones, 2010, 91 p.

MASSOT I MUNTANER, JOSEP. *Aportacions a la història de la guerra civil a Mallorca*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 2009, 211 p.

MOLL MARQUÈS, JOSEP. (a c. d.). *Crònica d'una infàmia: El procés contra Emili Darder, Alexandre Jaume, Antoni Mateu i Antoni Maria Ques*. Palma: Moll, 2009, 522 p.

MURIAS, CARLOS; CARLOS CASTAÑÓN; JOSÉ Mª MANRIQUE. *Militares italianos en la Guerra Civil española. Italia, el fascismo y los voluntarios en el conflicto español*. Madrid: La Esfera de los libros, 2010, 332 p.

IIGM

GLANTZ, DAVID M. *Antes de Stalingrado. La invasión alemana de Rusia. 1941*. Barcelona: Inédita, 2010, 344 p.

CARANCI, CARLO A.; DAVID SOLAR. *La Segunda Guerra Mundial. Imágenes para la historia*. Madrid: J. de J. Editores, 2009, 239 p.

JONES, MICHAEL. *La retirada. La primera derrota*

de Hitler. Tr. David León. Barcelona: Planeta, 2010, 384 p.

MABIRE, JEAN. *La batalla de Narvik. Noruega: 1940*. Barcelona: RBA, 2009, 502 p.

MURRAY, WILLIAMSON y ALLAN R. MILLET. *La guerra que había que ganar. Historia de la Segunda Guerra Mundial*. Barcelona: Crítica, 2010, 736 p.

NETWORK, TIM. *Aliados de la Mafia. La verdadera historia de los pactos secretos con los aliados en la Segunda Guerra Mundial*. Madrid: Alianza, 2009, 512 p.

ORMEÑO CHICANO, JAVIER. *Michael Wittmann y Villers-Bocage 1944*. Madrid: Almena, 2010 (Guerreros y batallas; 61), 96 p.

VÁZQUEZ GARCÍA, JUAN. *La invasión de Polonia. El inicio de la II Guerra Mundial*. Madrid: Almena, 2010 (StuG3), 80 p.

Era atòmica

STANTON, DOUG. *Soldados a caballo. Una extraordinaria historia de guerra del siglo XXI*. Barcelona: Crítica, 2010, 496 p.

THOMAS, JOAN MARIA. *La batalla del wolframio. Estados Unidos y España de Pearl Harbor a la Guerra Fría (1941-1947)*. Madrid: Cátedra, 2010, 328 p.

Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos, Figueres, 40 (2009). Dossier: “La Guerra del Francès”: M.BRUNET. “Napoleó i l'Europa de les nacionalitats” (15-22); G.BARNOSELL. “Quin nom per a la ‘maleïda guerra d'Espanya?’” (23-31); M.RAMISA. “L'administració francesa a Catalunya i els seus homes” (33-45); LL.SERRANO. “Guerra del Francès: noves visions, noves recerques” (47-56); M.BOSCH. “Viure i pagar la guerra. Els efectes de la Guerra del Francès en la família i el patrimoni Carles” (57-76); J.BOIGAS. “Guerra i societat al nord-est de Catalunya (1808-1814)” (77-88); J.M.FRADERA. “La guerra, els imperis i la nació” (89-104). Fora de dossier: E.CARRERAS. “La identificació del castrum de Verdura, referència geogràfica del monestir de Sant Pere de Rodes” (177-200); D.GARCÍA. “Inicis de l'aviació a l'Empordà” (291-313); M.FUENTES. “El castell de Sant Ferran i Figueres durant la Segona República i la Guerra Civil” (315-335).

Ares. Revista de Historia Militar. Núm. 10 (setembre-octubre de 2009): J.VÁZQUEZ. “Polonia, 1939” (2-11); J.R.SOLER. “Mata Hari. La seducció del espionaje” (14-19); L.MOLINA. “La Saucedá, más allá del mito” (30-37); J.FERNÁNDEZ-COPPEL. “Excmo. Sr. D. Pedro Vives y Vich, General de Ingenieros. Fundador y primer jefe de la Aviación española” (40-49); C.CABALLERO. “Del Ebro al Volga (Grigori van Lamsdorf) [II]” (56-62). **Núm. 11 (novembre-desembre de 2009):** U.URCELAY. “Las siete vidas del ‘Tigre’” (2-10); J.FERNÁNDEZ-COPPEL. “General Friedrich Christiansen. Un as de la aviación naval” (20-25); C.CABALLERO. “Del Ebro al Volga (Grigori van Lamsdorf) [III]” (28-34); G.TORRES. “U-Boote. Los submarinos de Hitler” (38-43); J.M.SALES y J.C.SALGADO. “En el momento y lugar equivocados [I]” (44-46); P.SAGARRA. “El ‘pater’ Indalecio: Capellán militar entre tres guerras” (50-56). **Núm. 12 (gener-febrer de 2010):** M.GARCÍA Díez. “Manuel González de Rueda y Gil. Figura y obra” (8-12); J.R. SOLER y E.SOLER BONET. “Anécdotas en Cifra [I]” (16-20); F.MORENO. “Instructores alemanes en la Escuela Naval Militar (1938-1940) [I]” (26-32); H.GARCÍA. “Homenaje en Canet. A la Aviación Republicana” (36-37); J.M.SALES y J.C.SALGADO. “En el momento y lugar equivocados [II]” (50-56); J.M.MANRIQUE. “Trenes blindados en Sigüenza” (58-62).

Clío. Núm. 96 (octubre de 2009): F-L.DEL PINO. “Katin 1940. Expediente criminal abierto” (28-38). **97 (novembre de 2009):** F-L.DEL PINO. “¡Volver! ¿Quiso España reconquistar México?” (60-67); I.RAMILA. “Españoles en la Segunda Guerra Mundial” (68-80). **Núm. 98 (desembre de 2009):** L.MANZANERA. “Amelia Earhart. Un paseo por las nubes” (64-67). **Núm. 99 (gener de 2010):** G.PONTON. “Una batalla antigua. A los 70 años del final de la Guerra Civil” (14-19); L.MANZANERA. “Enemigas de Roma” (20-33); D.REVELLES / M.HERRUZO. “Caporetto. La batalla que inspiró a Hemingway” (48-55). **Núm. 103 (maig de 2010):** J.ALBAREDA. “La Guerra de Sucesión ¿la primera guerra civil española?” (12-16); L.DEL PINO. “¿Pactaron los aliados con la Mafia?” (32-39).

Historia. National Geographic. Núm. 69 (setembre de 2009): G.SEGURA. “La llegada de la pólvora al occidente medieval” (22-25); B.RAMÍREZ. “Tutmosis III. El constructor del imperio egipcio” (30-41); J.CANO. “Esparta. El mejor ejército de Grecia” (42-51). **Núm. 70 (octubre de 2009):** P.MIRALLES. “La conquista de Jerusalén” (64-73). **Núm. 71 (novembre de 2010):** D.ALONSO. “La difícil conquista de Túnez por Carlos V” (22-25); G.FERNÁNDEZ MORENTE. “La vida diaria a bordo de un galeón español” (26-29); C.GARCÍA GUAL. “Alcíbiades. El general de Atenas” (42-51); D.HERNÁNDEZ DE LA FUENTE. “Justiniano. La reconquista de occidente” (64-73); J.PALAU. “Leonardo da Vinci. El itinerario de un genio” (74-87). **Núm. 77 (maig de 2010):** J.SÁNCHEZ ADALID. «El asedio de Malta. La gran derrota de los otomanos” (28-32); F.LILLO. “Espartaco. El esclavo que desafió a Roma” (48-57). **Núm. 78 (juny de 2010):** D.CARPANETTO. “Garibaldi: el héroe de la liberación de Italia” (20-24); J.LERALTA. “La conquista castellana de las islas Canarias” (26-30); C.SCHRADER. “El desafío griego. La gran rebelión de Jonia” (46-55); E.MORALES. “Vikingos. Granjeros, guerreros y piratas” (66-77).

Historia y Vida. Núm. 497 (agost de 2009): J.ELLIOT. “La conferencia de Postdam” (20-23); S.VICH. “El oscuro pasado de Von Braun” (68-75). **Núm. 498 (setembre de 2009):** G.CARDONA. “Franco y la II Guerra Mundial” (Dossier) (33-53); C.SÁEZ. “Antes de Hiroshima” (78-81). **Núm. 499 (octubre de 2009):** J.C.LOSADA. “Golpe a Roma. Los germanos derrotan a las legiones (Dossier)” (35-51); M.GARCÍA BARTUAL. “Despegar en vertical” (78-83). **Núm. 501 (desembre de 2009):** “Graff Spee. Acorazado de bolsillo” (16-17); J.C.LOSADA. “Los mosqueteros” (50-57).

La Aventura de la Historia. Núm. 131 (setembre de 2009): F.MARTÍNEZ. “Batalla de Nördlingen. La tumba sueca” (32-36); V.SERRA. “La batalla de los lápices. Infancia rota” (42-47); J.CANAL. “Los sitios de Gerona. Un mito nacional” (48-52). **Núm. 132 (octubre de 2009):** F.QUESADA. “Teutoburgo. El imperio contraataca” (30-36); **Núm. 133 (novembre de 2009):** G.CARDONA. “La toma del Gurugú. Espejismo en Melilla” (36-41); A.REYES y O.TAKIZAWA. “Rodrigo de Vivero, embajador en Japón. Un español entre samuráis” (48-52); J.GREGORIO. “Batalla de Ocaña. La gran catástrofe” (54-58). **Núm. 134 (desembre de 2009):** F.J.MORALES. “Guerrillas afrancesadas. La policía al servicio del invasor” (50-54). **Núm. 135 (gener de 2010):** F.GARCÍA SANZ. “Pilar Millán Astray. Mata Hari española” (22-29); E.PINO. “Simón Bolívar. El libertador” (101-104). **Núm. 136 (febrer de 2010):** J.MARTÍN.

“Operación Carne Picada. Franco y Hitler mordieron el anzuelo” (30-37); R.FLORES. “¡Mueran los Gachupines! El pulso por la independencia” (90-97). **Núm. 137 (març de 2010)**; F.QUESADA. “Piel de acero. De la cota de malla a la coraza” (44-49). **Núm. 138 (abril de 2010)**; M.OCAÑA. “Corsarios españoles. Salteadores con patente real” (34-39).

Revista Española de Historia Militar, núm. 102-103 (2009): A.MORTERA. “‘Si ius pacem...’ La costa cantábrica” (210-225); C.FRESNO. “Carros de combate ligeros de la Segunda Guerra Mundial (Alemania I)” (238-246); J.P.PALLUD. “Junio de 1940. Los carros del 67 B.C.C. frente a los panzer” (247-256); J.A.ALCAIDE. “‘Schlacht um Moskaw’. Asalto a Moscú. 1ª parte: los primeros movimientos” (257-263); A.MARTÍNEZ MIGUELEZ. “El Museo militar de Belgrado” (264-270). **Núm. 104 (2009)**: F.DE LANNON. “Las tropas británicas en Iraq en 1941” (2-14); M.I.GODOY-A.MORTERA. “1898. Los combates de Guantánamo” (15-22); C.FRESNO. “Carros de combate ligeros de la Segunda Guerra Mundial (Alemania II)” (23-24); J.GIL. “Una víctima de la Guerra Civil: el teniente de navío Juan Basset y Pérez de Lema (35-47). **Núm. 105 (2009)**: J.A.ALCAIDE. “‘Schlacht um Moskaw’. Asalto a Moscú. 2ª parte: siguiendo el avance relámpago” (50-57); A.MORTERA. “Sobre el origen de las armas republicanas” (75-86); J.J.TOLED. “La artillería en la campaña de Marruecos (1859-1860). Breve recorrido por las piezas existentes” (87-96). **Núm. 106 (2009)**: A.MORTERA. “Ametralladoras del ejército alemán en la 2ª G.M.” (98-116); C.FRESNO. “Carros de combate ligeros de la Segunda Guerra Mundial (Alemania III)” (117-124); F.DE LANNON. “Generaloberst Heinz-Wilhelm Guderian” (125-136); L.M.DE DIEGO. “Operación Alfa-Kilo (Provide Comfort)” (137-144). **Núm. 107 (2009)**: J.A.RAMOS. “El Colegio Preparatorio Militar de Trujillo y el Cuartel de Caballería” (146-155); C.FRESNO. “Carros de combate ligeros de la Segunda Guerra Mundial (Alemania IV)” (165-170); M.CARTWRIGHT. “¿Quién fue el responsable del desastre de Dieppe? (I)” (171-179); A.MORTERA. “Obuses de 305/17 en España” (180-190). **Núm. 108-109 (2009)**: A.MORTERA. “Moros en Asturias. 1934-1937” (194-211); M.CARTWRIGHT. “¿Quién fue el responsable del desastre de Dieppe? (II)” (218-234); C.FRESNO. “Carros de combate ligeros de la Segunda Guerra Mundial (Alemania V)” (235-242); J.GIL. “Crónica de un protagonista del asalto al Cuartel de la Montaña” (243-253). **Núm. 110 (2009)**: J.GIL-J.J.TOLED. “Artillería de los Reyes Católicos en la Guerra de Granada. La conquista de la provincia de Málaga” (2-13); D.GARCÍA-MATAREDONDA. “Erwin Rommel. Oficial y caballero” (14-40). **Núm. 111 (2009)**: J.M.PAÑEDA. “Obstáculos de desembarco alemanes de la II G.M.” (50-62); T.IFRÁN. “Los North American (Sud Aviation) T-28 Fennec en la aviación naval uruguayana” (63-75); A.J.CANDIL. “La ayuda militar de los Estados Unidos a España y los pactos de defensa mútua” (81-96). **Núm. 112 (2009)**: A.MORTERA. “Asturias: septiembre de 1937. Mitos de la batalla de Mazuco” (98-110); C.FRESNO-E.SOLER. “Mikoyan y Gurevich MIG-3” (111-116); J.A.ALCAIDE. “Dieppe. La batalla aérea” (130-144). **Núm. 113 (2009)**: A.MORTERA. “Carros T-26 en el norte” (146-153); C.FRESNO. “Carros de combate ligeros de la Segunda Guerra Mundial (Alemania VI)” (162-172); J.GIL. “19 de agosto de 1932. El general Sanjurjo en Sevilla” (173-184); A.MORTERA. “Ametralladoras del Ejército español hasta la Guerra Civil (I)” (185-192).

Revista de Historia Militar, 105 (2009): M.CHECA. “Apuntes sobre San Felipe de Bacalar: un fuerte militar español en el sur de Yucatán (1727-2009)” (11-42); S.CUBERO. “El 2 de mayo de 1808 en el Parque de Monteleón: inexactitudes y falsedades de la «Manifestación» de Arango” (43-76); J.J.DÍAZ. “La evolución de la historia militar: de género literario a disciplina científica” (77-126); P.HERNÁNDEZ RÍOS. “El Gran Capitán» y los problemas del comando supremo en sus primeras campañas de Nápoles (1495-1497)” (127-154); S.LÓPEZ MOREDA. “La toma de Antequera por Fernando I de Aragón: relevancia histórica y militar” (155-182); E.MIRA. “Alcázares y alcaides en la Carmona moderna: noticias inéditas” (183-208). **Núm. 106 (2010)**: I.BUENO. “Las Guerras Floridas” (11-34); J.M.CAMPANARIO. “Los proyectos fallidos del ejército popular de la república para dividir en dos la zona ocupada por el enemigo: el Plan P del general Vicente Rojo” (35-62); A.R.ESTEBAN. “La derrota de la fuerza de maniobra de Cataluña. La Batalla de Valls” (63-99); C.GONZÁLEZ CAIZÁN. “El asesinato de dos polacos de la Guardia Imperial de Napoleón I en los albores de la Guerra de la Independencia Española. Miranda de Ebro, 3 de abril de 1808” (101-130); A.MESTRE. “El Real Colegio de Cadetes de Artillería y la producción de fusiles durante la Guerra de la Independencia en la Sevilla de la Junta Central” (131-158); F.SOTERAS. “Estrategia de invasión. istratijiya-l-gazw (708-725 d.C.)” (159-219).

Sapiens, Núm. 83 (setembre de 2009): S.MARIMON. «El darrer viatge de Quico Sabaté. El compte enrera del maqui més perseguit pel Franquisme” (20-27); J.FERNÁNDEZ. “Saxons contra normands” (38-45). **Núm. 85 (novembre de 2009)**: M.CATALAN. “El dietari inèdit de Tarradellas. Gener 1939. Els darrers dies de la Guerra Civil des de la primera línia de front” (20-27). **Núm. 86 (desembre de 2009)**: D.ÀLVAREZ. “Esclaves sexuals en temps de guerra” (30-36); J.ESCURIES. “Quan els hongaresos van atacar Catalunya” (48-49). **Núm. 88 (febrero de 2010)**: C.PUJOL i S.CASAS. “Rere la càmera d’Agustí Centelles” (24-37). **Núm. 89 (març de 2010)**: A.CÒNSUL. “Què se’n va fer dels herois de la Guerra de Successió ?» (22-31).

NOTÍCIES:

L'Odissea del Winnipeg l'any 1939

Dimarts 15 de setembre de 2009 a les 7 de la tarda tingué lloc la inauguració de l'exposició "**L'odissea del Winnipeg, 1939**". El 3 de setembre de 1939, un nombrós grup de refugiats republicans espanyols (més de 2.000) fugint d'una mort segura, salparen del petit port de Paillac, prop de Burdeos, amb destinació a Xile, a bord del vaixell Winnipeg, gràcies a la intensa tasca diplomàtica i humanitària duta a terme pel poeta Pablo Neruda. 70 anys després d'aquella gesta, l'Arxiu del Port de Tarragona, no ha volgut deixar passar l'oportunitat de mostrar, amb l'ajut del material lliurat per diversos membres de l'Associació Allende a Tarragona i de l'Agrupació Winnipeg, el que suposà per a aquells milers de persones abandonar el seu país i emprendre una nova vida. L'exposició, d'entrada lliure i gratuïta, ha restat oberta del 15 de setembre al 7 d'octubre de 2009 al vestíbul del Tinglado 4 del Moll de Costa del Port de Tarragona.

[COIA ESCODA MÚRRIA; Arxiu del Port de Tarragona]

Setmana temàtica sobre la conquesta de Mallorca:

Organitzada conjuntament per la Biblioteca Pública i el Museu del Port de Tarragona, del 16 al 21 de novembre de 2009 es celebrà una setmana temàtica sobre l'anada a Mallorca del comte-rei Jaume I "**Una illa..., per nom Mallorca**". La iniciativa es desenvolupà en cinc actes esglaonats al llarg de l'esmentada setmana: un conte "Jaume I i la conquesta de Mallorca" explicat per Felip Kervarec (Sala infantil de la Biblioteca Pública); una conferència, "Tarragona i Jaume I", a càrrec d'Stefano Cingolani (Palau Arquebisbal); una lectura col·lectiva del *Llibre dels Feyts* (Aula de Gent Gran de la URVT), una altra conferència, "La marina catalana en temps de Jaume I", que impartí el professor Marcel Pujol Hamelink (Sala d'actes del Museu del Port) i, finalment, un concert "*Ars Nova*" de música medieval, interpretat per Pere Nolasca Plana Turu i Conrad Setó (Museu del Port).

Es van haver de distribuir les reserves per a l'assistència, força nodrida a cada sessió. La Setmana Temàtica, ha estat patrocinada, a més de pel Port de Tarragona i el Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, per l'Arquebisbat de Tarragona i la URVT.

Taller sobre la Guerra a l'Antiguitat:

Vae Victis (Ai dels vençuts!), amb aquesta expressió es va donar títol al **taller sobre la Guerra a l'Antiguitat**. Organitzat pel Col·lectiu de Recerques Arqueològiques de Cerdanyola, aquesta ciutat acollí, a les 12h. del diumenge dia 13 de desembre de 2009, en el jaciment ibèric de Ca n'Oliver el taller que sobre la Guerra a l'Antiguitat va celebrar-se, adreçat a nens de 6-12 anys.

[www.irmu.org]

Conferències:

Arsèguel (Alt Urgell), va acollir diumenge 13 de desembre de 2009 la conferència **Lo niu dels bandolers de Catalunya. Els setges del castell d'Arseguel (1588-1592)**. L'acte tingué lloc a les 11 h., i va estar organitzat per l'Ajuntament i la Diputació de Lleida.

Dimarts 15 de desembre de 2009 Jordi Saura impartí la conferència **La guerra justa: concepte i evolució**, (19h.), a la Biblioteca Arús (Barcelona), organitzà: Fent Història. Associació Catalana d'Estudis Històrics.

Ni Hweiru i Len Y. Tsou van impartir dijous 17 de desembre de 2009 la conferència **Els voluntaris xinesos a la Guerra Civil espanyola**. L'acte va tenir lloc a dos quarts de set de la tarda a la Biblioteca Marcel·lí Domingo, de Tortosa, organitzat per la Casa Àsia, ACISI i UNESCO. [\[www.irmu.org\]](http://www.irmu.org)

Dimecres 21 d'abril de 2010, Genís Barnosell va pronunciar la conferència **"Viure i morir en la Girona en guerra: 1808-1809"**, en el cicle d'Història de Girona: "Aspectes desconeguts de la Ciutat", organitzada pel Centre Cultural de Caixa Girona Fontana d'Or. Vora 100 dels inscrits al cicle van assistir a l'acte.

[\[http://blogs.elpunt.cat/genisbarnosell/\]](http://blogs.elpunt.cat/genisbarnosell/)

Exposicions:

Fins el 30 de novembre de 2009 Els Alamús (Segrià) va acollir en el seu Centre de Cultura, i organitzat per l'Institut d'Estudis Ilerdencs, l'exposició **Lleida 1938. Fotografies de José Delmaria 'Campúa'**.

Dijous 10 de desembre de 2009 s'inaugurà l'exposició **La Guerra del Francès a les Terres de l'Ebre**, a càrrec d'Albert Curto, M. Carme Jiménez, Josep Solé i Bernat Pellissa. L'acte va tenir lloc a les 19h., a l'Arxiu Comarcal de la Ribera d'Ebre, organitzat per l'Institut Ramon Muntaner, i els Arxius Comarcals de la Ribera d'Ebre i del Baix Ebre. Fins el 29 de gener de 2010 romangué oberta al públic

La Casa de Cultura de Girona acollí fins el 14 de desembre de 2009 l'exposició **La fortificació baluardada a Catalunya, 350 aniversari del Tractat dels Pirineus**, organitzada per l'Institut d'Estudis Ilerdencs i Les Fortaleses Catalanes.

"La Bisbal 1810", commemoració dels fets de la Bisbal d'Empordà durant la guerra del Francès. Exposició oberta de l'1 d'abril al 2 de maig de 2010, al Castell Palau de La Bisbal, organitzada per l'Arxiu Comarcal del Baix Empordà, l'Ajuntament de La Bisbal i Terracota Museu.

[\[www.irmu.org\]](http://www.irmu.org)

Girona i França, entre la guerra i la pau. 1659-1939. "Aquesta exposició té en compte aspectes molt diversos de la Girona i de l'Europa de l'època i, sobretot, parla de tots aquells gironins i gironines que van viure aquells conflictes i no només d'uns quants personatges. Es descriuen els setges (1804-1814) i, en general, el cicle bèl·lic de 1792 a 1823, en el context de les relacions de tota mena de Girona amb França al llarg dels segles XVIII i XIX, i especialment amb el Sud i la Catalunya Nord. A la vegada també vol mostrar la ciutat com a paradigma dels processos històrics que es van desenvolupar a escala europea, i oferir els materials per a poder reflexionar sobre la guerra i la pau, en la història i la cultura contemporànies. Comissariat a cura de Genís Barnosell, professor d'Història Contemporània de la UdG. Organitza: Ajuntament de Girona. Amb la col·laboració de: Caja de Ahorros del Mediterráneo. Obres Socials". L'exposició romandrà activa del 2 d'abril al 27 de setembre de 2010, i es pot admirar a les instal·lacions del Museu d'Història de Girona.

[\[http://www.girona.cat/museuciutat/\]](http://www.girona.cat/museuciutat/)

Visites guiades:

Lo Riu Associació organitzà, per al diumenge 15 de novembre de 2009 la visita guiada a **la línia fortificada de la Serra de La Fatarella**. [\[www.irmu.org\]](http://www.irmu.org)

Presentació de llibres:

Dissabte 14 de novembre de 2009 la sala de vídeo del Casal de La Fatarella acullí la presentació del llibre **La Batalla del Ebro, Maniobra de una división**, de Julián Enríquez Caubin, organitzada per Lo Riu Associació, que s'inicià a les 19h., amb prou afluència de públic.

A dos quarts de vuit del vespre de divendres 11 de desembre de 2009, el Centre Cultural del Casino de Manresa fou l'escenari on es presentà el llibre **De la revolta a la destrucció: Manresa i la Catalunya central a la Guerra del Francès**. L'acte va ser organitzat pel Centre d'Estudis del Bages.

El llibre **Les festes de la commemoració del Centenari de la Guerra del Francès**, de Gemma Estrada i Planell va ser presentat divendres 18 de desembre de 2009 a la sala d'actes de l'Ajuntament d'El Bruc. L'acte va ser organitzat per l'Ajuntament, el Patronat de la Muntanya de Montserrat i les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, i la presentació va anar a càrrec d'Antoni Dalmau i Ribalta.

[\[www.irmu.org\]](http://www.irmu.org)

III Seminari Lligams: Paisatges i fortificacions

Aquest Seminari va versar sobre la transformació del paisatge a través de l'evolució arquitectònica de les fortificacions, des dels ibers a la Guerra Civil. Es van combinar les ponències amb visites guiades al nord-est del país. Va estar organitzat per l'Associació de Recerca, Investigació i Difusió de la Història, l'Institut Català de Recerca del Patrimoni Cultural, la Universitat i l'Ajuntament de Girona.

Les activitats programades (ponències, conferències i visites guiades), van desenvolupar-se la tercera setmana de maig: Dilluns dia 17 de maig (11h.) ponència-visita **La Girona de la tardo antiguitat**, a càrrec de Josep M. Nolla Brufau (catedràtic d'arqueologia de la UdG); dimarts, 18 de maig (15h.), conferència **La patrimonialització de l'arquitectura militar**, a càrrec de Josep Burch, Gabriel Alcalde i Gemma Domènech (de l'Institut Català de Recerca en Patrimoni Cultural); dimecres 19 de maig (12h.), la conferència **La fortificació moderna, tot un 'paisatge' estratègic**, a càrrec de Pablo de la Fuente (doctor en Història Moderna); divendres 21 de maig (10h.), la ponència-visita a **El poblat ibèric d'Ullastret. Una fortalesa de l'Antiguitat**; dissabte dia 20 (8:30h.), visita guiada a la **Fortalesa de Salses, al Rosselló, i de Bellaguarda a El Pertús**.

[\[http://cultura.gencat.cat/arxius/ahg\]](http://cultura.gencat.cat/arxius/ahg)

FONS I ARXIUS:

L'assistència sanitària de militars a l'hospital civil de Reus: fonts documentals per al seu estudi

Quan un investigador cerca informació sobre militars en els fons municipals catalans generalment es centra en les seccions de serveis militars (bans, allotjaments, subministraments, béns subjectes a requis militar, bagatges, lleves, etc.), seguretat pública (milícies ciutadanes, passaports i passis, censos i permisos d'armes, etc.), però no cau en altres seccions com per exemple la sanitat o la beneficència, en especial quan la ciutat objecte d'estudi disposa de quarter estable per a la tropa. En aquesta ocasió voldríem comentar el cas de Reus. Per ajudar els soldats malalts i ferits es formaven juntes de recaptació de diners, s'organitzaven col·lectes, funcions de teatre i balls, etc. En el fons de l'Ajuntament de Reus hi ha expedients sobre la milícia nacional de Reus (1822-1823), els soldats provinents de la guerra de Cuba i Filipines (1898), la campanya de Melilla (1909) i la darrera Guerra Civil (subsidi al combatent, pensions als orfes, vídues o mutilats).

En època de guerra quan les tropes ocupaven el territori els hospitals existents esdevenien parcialment o totalment militars per tal d'assistir el gran

nombre de ferits i malalts; en època de pau els militars es convertien en simples usuaris a càrrec del municipi. Als registres consten internaments, i a voltes, defuncions.

A Reus es conserva el llibre registre d'estances de militars a l'hospital de la ciutat del període 1766-1871 (sign. 632), on consten: nom i cognoms, data d'entrada i sortida, lloc de naixement (a partir de 1812), graduació (soldat, sergent, capità, corneta), regiment, nom dels pares i esment de si mor a l'hospital. Aquestes dades, encara que parcials, ens poden ajudar a conèixer els integrants de l'exèrcit sense necessitat de recórrer a arxius de fora de Catalunya. La defunció en acte de servei, sigui per ferides o malalties infeccioses, també pot quedar anotada en els llibres de defunció de l'hospital que es conserven separatament a l'Arxiu de la Prioral de Reus.

A nivell mèdic, cal tenir en compte la informació sobre la causa de la defunció: verola, disenteria, hepatitis, reumatisme crònic, gastritis, tisi pulmonar, meningitis, tifus, calentors, congestió cerebral, ferides de combat.... En el mateix arxiu

existeix un altre lligall d'estades de militars a l'hospital reusenc, entre 1901-1905 i 1925-1928 (sign. 702), on la relació d'interns no és nominal sinó sols estadística, però on també hi consten les patologies.

Com a exemple dels soldats a l'hospital civil de Reus entre 1812 i 1863 hem realitzat el buidatge dels morts i malalts nascuts a Catalunya.

Any	Militar Intern	Procedència	Any	Militar Intern	Procedència
Difunts				Josep Baix	Vic
1822	Plàcid Segarra	Porrera	1827	Josep Pena	Montblanc
	Joan Pallarès	Milícia mòbil de Tarragona	1838	Vicenç Anyó	Sant Carles de la Ràpida
	Josep Cedó			Pau Rovira	Constantí
1837	Jaume Vidal		1852	Joan-Antoni Soler Vidal	
1838	Magí Oliveres		1853	Josep Pintaluba	La Selva del Camp
1843	Joan Freixa			Francesc Morell	Lleida
Malalts				Josep Roc	Barcelona
1822	Miquel Martí	Mont-roig del Camp	1856	Josep Roca	Bellpuig d'Urgell
	Marià Estrada	Reus		Romilo Literes	Barcelona
	Jaume Biernau	Bellmunt del Priorat	1861	Pere Mercader	Vallmoll
	Joan Grau Malasurt	Vimbodí		Pere Oliveres	Vilabertran
	Josep Marrà Saludes	Alforja	1862	Francesc Mateu	Girona
	Josep Pinyol	Móra d'Ebre	1863	Josep Criviller	Riba-roja
	Francesc Duran	Pradell		Joan Brossa Vilaró	Castellterçol
	Andreu Nogués	Riudecols		Josep Jover Sifres	Vallbona de les Monges
	Josep Fortuny	Mont-roig del Camp		Joan Cid	Tortosa
1824	Josep Castelló	Móra d'Ebre		Pere Vinyes	Reus
	Joan Aragonès	Riudecols		Josep Penedès	Igualada

Font: Arxiu Comarcal del Baix Camp, *Fons municipal de Reus*, sign. 632 i 579.

[JOSEP M.T.GRAU I PUJOL]

GRAU I PUJOL, JOSEP M. T., "Documentació d'hospitals militars durant la Guerra del Francès en arxius civils i eclesiàstics de Reus i Tarragona". *Gimbernat*, Barcelona, 46 (2006) 101-106.

L'ESPASA I LA PLOMA

Els Versos nous ab alegria dels defensors del trono, pàtria y religió.

La informació que pot arribar a donar el relat detallat d'uns fets bèl·lics és molt apreciable, però això no priva altres gèneres menors d'aportar, sinó tantes dades, sí força curioses i interessants. És el cas de tota mena d'assajos literaris amb que s'han vestit cròniques coetànies de fets militars, despullades del qual, el que en queda és el gra d'una informació sempre profitosa. Un d'aquests casos pot ser el dels *Versos nous ab alegria d[e]ls defensors d[e]l trono, pàtria y religió*. Lo qual llibre se anomena *Diversió de realistas y desengaño de liberales*. Tret en lo añ 1824 asta lo añ 1839.

L'obreta es circumscriu en la primera carlinada (1833-1839), pot ser la més dura i sagnant de les tres que van fuetegar el Principat en no més de mig segle. De l'autor, Carles Mariné, no se'n sap gairebé més que el nom i l'ofici, que confessa ser "*un pobre fill d'un sastre*" de la Selva del Camp. Es tracta d'un manuscrit inèdit, d'una setantena de pàgines, escrit en vers (1.260 versos, per ser exactes), dins del gènere didàctic amb el qual els capdavaners d'una ideologia miraven de fer pedagogia envers els seus coetanis. Malgrat la riquesa idiomàtica que destil·la, les pretensions literàries que presenta són força fluïxes. La major part del manuscrit fa referència directe a la lluita política entre carlins i liberals, però alguns dels comentaris són de caire militar. Mariné era carlí abrandat i, és clar, els liberals apareixen en els versos, amb qualificatius de "dimonis" en amunt. Els atribuïa una obcecada pruija per allistar partidaris, fins el punt que "*diablos haurien pres / sols per fer-los miquelets*". Els acusava, sobretot, d'un anticlericalisme salvatge: "*tot u an destrosat / Parròquias y convents reals, / los tesoros y las campanas, / asta cremàvan los sants [...] / han obert a mols sacraris / de Déu y l rei se an burlat [...] / que no se à vist en cap guerra / lo q[u]e an fet los christins: / tirar lo Ssm. per terra [...] / cremat a mols temples, / asta l mateix Rede[n]tor [...] / matà frares y capellants [...] / fins matar-los dién misa [...] / lo q[u]e an fet los christinos / los més heretges no ho fan*". Uns caps polítics capaços d'aquestes atrocitats, explica que la tropa i els caps militars fessin tants altres desmans: "*Han desonrrat per las vilas / y acesinat pels camins. / Matávan los ynfelisos / dién-los qu eren carlins. / Agarràban las mullés / y los pares per los fills, / fen-los moltas amanasas [...] /sens orde ni pietat*". La milícia no era millor, pujava als hospitals i degollava els malalts contraris. Resulta força significatiu que l'autor vinculi estretament les actuacions dels escamots militars al cicle climàtic i a l'any agrícola liberal. Són curioses i alligadores, així mateix, les sentències que extreu dels mals de la guerra civil: cansament ("*Lo q[u]e convé és bona pau / per a poder treballà / cada cual de son ofici / menos lo anà a rrobà*"), malfiança ("*De para a jermà no s fieu / Ells són lo[s] q[u]e mos traeixen: / això, no fiar de cap*"), por ("*Molts se n an posat ollerars / de nit no poden anà / per poguer eixí de dia / molts se fan acompanyà*"), etc. "*Guerra civil, o q[u] orror / carlistas y liberales / matàvan y desonrràvan / encara q[u]e fosen germans*".

Pel que sabem, el manuscrit resta inèdit, en mans de particulars. El 1990 el Dr. Pere Anguera en va fer un article per a la *Revista de Catalunya*, on el donava a conèixer.

[MG]

ANGUERA, PERE. "La guerra dels Set Anys segons un sastre carlí. A pagès". *Revista de Catalunya*, 38 (febrer de 1990) 36-46.

EXPOGNARE OPPIDUM: Un setge per bloqueig: Tarragona, 1641

Després de la victòria a Montjuïc, l'exèrcit hispànic del derrotat marquès de Los Vélez, perdé la iniciativa (i l'ànim) a favor del seu oponent, un exèrcit francocatalà, reduït en efectius, però actiu, altament motivat i amb la moral pels núvols. Això explica que de seguida recuperessin el territori ocupat pels de Felip IV, i els fessin recular sense entaular cap combat fins a la mateixa plaça de Tarragona. Un cop allí, els hispànics decidiren no recular més i resistir l'empitènic. D'aquella formidable màquina de guerra que s'havia llençat contra Catalunya (per tal de sotmetre-la d'una manera definitiva), amb uns efectius impressionants (30.000 homes, 4.000 cavalls, i un parc d'artilleria d'una trentena de peces) i els millors comandaments de l'imperi, en quedava un espectre de no més de 15.000 homes i 1.200 cavalls (que a les acaballes del setge es veurien reduït encara a 5.000 homes i uns 300 cavalls). L'exèrcit regular francès oscil·lava al voltant dels 7/8.000 homes, 2.600 cavalls i una vintena de canons, més el complement de les milícies catalanes (miquelets) que podia arribar als 2.000 efectius. Al front hi tenien un experimentat militar, Philippe de la Mothe Houdincourt (1605-1657), duc de Fayel, heroi de les guerres d'Itàlia, bregat en cent combats. Per contra, l'home fort dels hispànics havia de ser el marquès de Torrecuso, però en aquells moments, el militar estava immers en una forta depressió causada per la pèrdua del seu estimat fill a Montjuïc. Fora de combat aquest, desacreditat Juan de Garay i amb Los Vélez penjant d'un fil (fou destituït a finals de març), es va nomenar nou virrei a l'inexpert Conestable de Nàpols, Frederic Colonna, un figurí que mai no havia entrat en combat. Els francocatalans aprofitaren, no només aquest acusat buit de poder, sinó també la superioritat naval de què gaudien.

La ciutat fou sotmesa a un ferm bloqueig. Els francesos aixecaren un cinturó fortificat de trinxeres i reductes rodejant la ciutat en una circumval·lació de diversos quilòmetres que anava des del castell de Tamarit (on atracava la flota francesa) al nord, fins a la fortalesa de Salou, al sud, passant pels Mongons, Constantí i prop del Catllar. L'estratègia era esperar que els assetjats es rendissin per manca de bastiments, i a tal efecte, impedir-ne l'arribada i qualsevol intent de farratjar la cavalleria enemiga. Això va dur a una dinàmica de sortides furtives i amagades, del gat i la rata, que es va perllongar més de tres mesos (concretament 119 dies de setge), amb combats aïllats i ocasionals, ací i allà, alguns més importants que d'altres (topades/batalla a La Pineda de Salou, prop de Tamarit, i un parany a la Oliva, etc.).

Al final, la contesa es decidí per mar. Felip IV manà resistir els defensors fins que pogués reunir la flota del Mar Oceà i ajuntar-la amb les esquadres mediterrànies. Quan això va ser una realitat, la flota hispànica va ser superior a la francesa, i aprofitant vent a favor va poder socórrer Tarragona sense oposició.

Es posava fi a un dels més terribles setges que mai no han patit els catalans. Els defensors van haver de conviure (i "conmorir"....) amb la fam i amb la pesta. Consumits tots els aliments que quedaven a la ciutat, van menjar gats, gossos i rates, i quan no van poder aguantar més, van sacrificar el bestiar de l'exèrcit. Però van haver de reservar-ne almenys uns 300 cavalls per sostenir els combats, i de les *ensembles* pel transport, almenys un centenar per moure les peces d'artilleria. Hi ha un parell o tres de testimonis que asseguraven que s'arribà a menjar carn humana, igual que es va fer

a Perpinyà al s. XV. Els càlculs eleven la xifra de morts en combat als 1.600, i la de morts de fam i pesta als més de 10.000.

L'asetjament havia començat formalment el dia 5 de maig, amb el bloqueig naval, i finalitzava el 20 d'agost següent, amb l'entrada de la flota hispànica, que s'obrí pas a canonades, carregada de bastiments i de reforços militars. La cega obstinació de dues persones (Felip IV i el virrei Colonna) van propiciar una resistència a ultrança que al final va veure's coronada per l'èxit. Però una altra cosa era si aquella victòria pírrica havia valgut la pena.

[MG]

Memorial Histórico Español. Madrid: Manuel Tello, 1888-1893, vol. XXIII, apèndix VII, peça núm. 811, p. 380-547; PACHO Y ZUÑIGA, IUAN. *Relación de todo lo que ha sucedido al ejército de su Magestad, desde que entró en este Principado de Cataluña, y discurso de la campaña, y sitio de Tarragona, escrito por el capitán don...* Madrid: Juan Sánchez, 1642; RECASENS COMAS, JOSÉ M^a. "El colapso sufrido por la ciudad de Tarragona en la guerra dels Segadors (1640-1652)". *Revista Técnica de la Propiedad Urbana*, Tarragona, 8 (1963) 51-60; ETTINGHAUSEN, HENRY. *La guerra dels Segadors a través de la premsa de l'època*. III. Barcelona: Curial, 1993, I; GÜELL, MANEL. *El setge de Tarragona de 1641*. Tarragona: Arola, 2003.

LA CITA

"No sé cómo no me ha caído muerto con el suceso de Casal, y luego con el de Cataluña".

"Los embarazos de Cataluña han sido la ruina absoluta de todas nuestras cosas"

"¡Malditas sean las naciones y malditos son los hombres nacionales!"

ELLIOTT, J.H. *El Conde-Duque de Olivares. El político en una época de decadencia*. 6a. ed., Tr. Teófilo de Lozoya, Barcelona: Crítica, 1991 (1990), p. 636, 659 i 617.

ELS MALDECAPS DEL "PROBLEMA CATALÀN"

Confessava un famós escriptor del segle XVII, que (respecte de la monarquia hispànica), els catalans érem com la verola.

Ens expliquem: tots els titulars del tron reial l'havien hagut "de passar" en algun moment o altre del seu regnat, i després de molt de patiment, els havia deixat la cara tota marcada...

En alguns moments de la nostra Història, el govern central ha volgut tirar per un

"Los catalanes, más dichosos en la culpa que en la fidelidad, si hasta agora sustentaron nuestro imperio con sus vidas, hoy defienden su libertad á costa de las nuestras"

Cartas de algunos padres de la compañía de Jesús, sobre los sucesos de la monarquía entre los años de 1634-1648. VI, en MHE, vol. XVIII. Madrid: Manuel Tello, 1888-1893, p. 436

cantó i els catalans hem volgut fer-ho per un altre; de vegades ha estat un moment inoportú, i tal actitud ha aixafat tots els projectes delicadament tramats sobre aquest ample tauler d'escacs que es la política internacional. Per això s'han deixat sentir dures crítiques en aquest sentit. Un dels personatges més histriònics va ser el cèlebre comte-duc d'Olivares, prototipus de la més rànica uniformització governamental peninsular, ja en el s. XVII, de qui n'arriuem a manllevar tres cites, ambientades, és clar, en la Revolució de 1640; una quarta la reproduïm d'una carta dels pares jesuïtes. De l'immortal Quevedo a l'emfàtic Pedro J. Ramírez, el prodigiós grup dels qui no s'han estat de ficar cullerada contra certs trets autonomistes i/o actituds de tuf sobiranista (sempre que aquests fossin perifèrics), ha estat d'allò més divers. El tema, doncs, donaria per omplir llibres sencers.

A G E N D A :

IV Beca d'investigació “Port de Tarragona” (Tarragona, novembre de 2010)

Convoca: Autoritat Portuària de Tarragona.

Tema: Projecte de recerca, inèdit, al voltant de qualsevol aspecte científic o humanístic que faci referència al Port de Tarragona o a la seva àrea d'influència.

Termini: De presentació del projecte: 30 de novembre de 2010.

Memòria: Entre 20/40 fulls. L'extensió mínima de l'obra projectada: 250 pàgines. La memòria ha de contenir: objectius i justificació de la recerca, esquema desenvolupat del treball, fonts documentals, bibliogràfiques i hemerogràfiques, relació d'imatges, il·lustracions i plànols, programa i calendari de treball i curriculum de l'aspirant (màxim 5 fulls).

Dotació: 6.000 € (com a cessió dels drets d'explotació de la primera edició), en tres terminis fins a la presentació final.

Informació: Arxiu del Port de Tarragona, C/ Anselm Clavé, 2 (43.004 – TARRAGONA); Tf. 977-250091, Em. arxiu@porttarragona.cat.

VI Beca Penedès 2010/2011 de Recerca històrica (Vilafranca del Penedès, març de 2011)

Convoca: Setmanari La Fura i Fundació Privada Ferrer Sala Freixenet.

Tema: Projecte de recerca, inèdit, d'Història referit a l'àmbit territorial del Penedès històric.

Termini: De presentació del projecte: 11 de març de 2011.

Memòria: Entre 6-15 folis. Ha de contenir: projecte del treball i objectius, justificació de la seva importància, esquema del contingut, fonts documentals i bibliogràfiques, metodologia i proposta de director. També s'hi han d'adjuntar les dades personals i el currículum de o dels aspirant/s.

Dotació: 5.000 €.

Secretaria de la Beca: Setmanari La Fura, carrer Germanor, 3 (08.720 – VILAFRANCA DEL PENEDÈS); Tel. 938-902-455; Em.: llavordelletes@lafura.cat.

Aplec de Treballs, núm. 29 (2011), revista anual del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà

S'està planificant el proper número de la miscel·lània del Centre d'Estudis de la Conca sobre temes d'humanitats i ciències socials relacionats amb la comarca de la Conca de Barberà, les seves poblacions i/o els seus habitants, els interessats han de lliurar els treballs abans del 31 de desembre del 2010, juntament amb dos resums de 15 ratlles cadascú, en català i castellà, paraules clau i les dades personals. Es recomana no passar dels 15-20 folis. Les notes han de col·locar-se al final de l'article i no a peu de pàgina. Els autors seran convidats a l'acte de presentació a Montblanc, i rebran quinze 'separates' de la seva aportació i dos exemplars de la revista.

Recepció de treballs: rpuiig@tinet.fut.es; fgrauipuiig@telefonica.net.

Més informació: www.tinet.org/~cecb.

[JMTGP]

A C a r n ! Publicació electrònica d'Història Militar Catalana

Director: Manel Güell [manelguell@acarn.cat].

Web mestre: Ramon Perelló Bargalló [info@acarn.cat].

Consell Científic: Núria Florensa Soler, Josep M. Grau i Pujol, Ramon Perelló Bargalló, Roser Puig i Tàrrach, Jordi Rovira i Soriano.

Junta externa d'avaluació: Maria Bonet Donato (Professora d'Història Medieval de la URVT), Àngel Casals Martínez (Professor d'Història Moderna de la UB), Valentí Gual Vilà (Professor d'Història Moderna de la UB), Jordi López Vilar (Doctor en Arqueologia de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica), Josep Sánchez Cervelló (Professor d'Història Contemporània de la URVT), Robert Vallverdú Martí (doctor en Història i membre de la RAH).

Imatges: Portada – Galera del segle XIV [Vent de Cabylia <www.ventdcabylia.com/2007_01_01_archive.html>]. Les imatges de les cobertes dels llibres recensionats, al web de referència de la recensió o de l'editora.

A C a r n ! no es considera responsable de l'opinió, tendència ideològica o contingut empíric que puguin semblar indicar o expressin els articles i col·laboracions que ciberpublica. *A C a r n !* és un projecte personal, pensat, dissenyat, desenvolupat, omplert, gestionat i distribuït per Manel Güell amb ajut de voluntariat col·laborador, que ofereix un web de contingut semiobert i lliure circulació per acollir tota participació capaç d'aportar informació veraç, debat, crítica, suggeriments, etc., amb els quals ampliar el coneixement de la història militar de Catalunya i dels catalans. Existeix el compromís tàcit de rigorositat pel que fa al tema de citació i referències bibliogràfiques, compromís que s'exigeix a tot col·laborador que hi vulgui publicar, i que garanteixen, en tot cas, els membres de la Junta externa d'avaluació. Aquesta publicació és circulació i difusió lliure i gratuïta i els ciber subscriptors ho són únicament a tall d'estar inclosos al mailing d'enviaments; no es cobra preu ni retribució, ni tampoc es paga cap aportació.

A C a r n ! penja al web, sengles versions de cada número, en català i castellà, però no garanteix les condicions o la correcta prestació dels serveis que aquell web oferta als usuaris d'Internet per terceres persones alienes a la nostra publicació, ni tampoc que aquests compleixin la normativa vigent en matèria de protecció de dades de caràcter personal i comerç electrònic. Tampoc es fa responsable dels possibles danys ocasionats per interferències, desconexions, virus informàtics, avaries telefòniques, sobrecàrregues, endarreriments o bloquejos de la xarxa, o altres perjudicis del sistema electrònic, ni molt menys dels danys que puguin causar terceres persones mitjançant il·legítimes intromissions, fóra del nostre absolut control.

www.acarn.cat

**www.irmu.org > Notícies; www.11setembre1714.org; www.delaguerra.org > Enllaços;
<http://seneca.uab.es/historia/hn0708.htm>;
<http://hispanianova.rediris.es/enlaces/hn0708.htm>.**